

JANEK ISTVÁN

Magyar törekvések a Felvidék megszerzésére 1938-ban¹

Az, hogy Közép-Európa egyik „beteg embere” Csehszlovákia lett, 1938-ra nyilvánvalóvá vált. A német–csehszlovák válság kiéleződött, és háborús konfliktussal lehetett számolni. A magyar elképzelések Csehszlovákiával kapcsolatban ennek megfelelően módosultak. Magyarország társadalma és kormányai soha nem nyugodtak bele a magyarok és szlovákok lakta északi országrész elvesztésébe – mint ahogyan a történelmi Magyarország más területeiről sem mondtak le. A két háború közötti időszakban mindvégig arra törekedtek, hogy visszaszerezzék azokat. A Felvidék megszerzésének gondolata a magyar revízió első számú célkitűzése volt, amely a politikai és katonai köröket egyaránt foglalkoztatta.

A magyar politikusoknak Erdély után a Felvidék elvesztése fájt a legjobban, mivel annak fontos gazdasági szerepe volt a történelmi Magyarország működésében. A magyar politikai vezető réteg egy része is sok szállal kötődött ehhez a területhez származása vagy korábbi birtokai miatt. A magyar propaganda azt sugallta: mivel Csehszlovákiának nem volt korábban államisága és a történelmi tradíciók is hiányoztak, így ettől az országtól szerezhetik vissza leghamarabb az elvesztett területeket. Azzal érveltek, hogy Csehszlovákia egy mesterséges képződmény, amely csak a nagyhatalmaknak köszönheti létezését, így könnyebben le lehet győzni egy alkalmas pillanatban.²

A magyarországi kormánykörök Csehszlovákia létrejöttére nem úgy tekintettek, mint a történelmi Magyarország szláv népeinek egyesülésére anyaországukkal, következetesen tagadták az ott élő szlovák és cseh nép egy nemzethez való tartozását. Ezzel a csehszlovák állameszmét támadták, amely a két nemzetet egyazon nemzet két ágának tekintette. A magyar kormányzati politika két évtizeden keresztül arra törekedett, hogy a szlovák és a cseh nemzet közeledését megakadályozzák. A szlovákság számukra a csehek által megszállt népesség volt, amely a többi kisebbséggel közösen küzd a felszabadulásért. A szlovákok szerintük etnográfiai, nyelvi és történelmileg is teljesen különálló nemzetet alkottak a cse-

1 A tanulmány eddig nem kutatót cseh és szlovák források felhasználásával kísérli meg a téma feldolgozását

2 A revízió szükségessége a magyar politikusok és a közvélemény számára is evidenciának számított, és elutasították a beletörődést a trianoni békeszerződés nyomán kialakult helyzetbe. *Zeidler Miklós*: Magyar revizionizmus a két háború között. *Limes* 14(2001) 3. sz. 10–11.

hektől. A magyar vezetés egyetértett azzal, hogy Szlovákiának, de legalábbis a magyarlakta területeknek, valamilyen formában feltétlenül vissza kell térniük a magyar állam kebelébe. A magyar vezetésben élt egy olyan hit, hogy egy esetleges népszavazásnál a szlovákok és a ruszinok a Magyarországhoz való csatlakozás mellett szavaznának. Ezt segítő a szlovák származású František Jehlička³ és Viktor Dvorčák⁴ által vezetett szlovák mozgalmakat és másokat is titkos anyagi támogatásban részesítették.⁵ A magyar kormány a revíziós propaganda koordinálására létrehozta a *Tót Központi Irodát* és a Nemzetiségi Minisztérium mellett működő Tót főosztályt. Ezek célja és törekvése az volt, hogy Szlovákiát vagy egy részét bizonyos feltételekkel Magyarországhoz visszavezessék.⁶ A magyar vezetés, hogy a saját közvéleményét is befolyásolni tudja, propagandája révén azt terjesztette az 1930-as években, hogy a szlovákok már megbánták, hogy 1918-ban nem csatlakoztak Magyarországhoz és ezt a hibájukat jóvá akarják tenni, csak ezt nyíltan nem mondhatják ki Csehszlovákiában.⁷ A két háború közötti magyar kormányok a revíziós stratégia megvalósításához a meghatározó európai nagyhatalmak jóindulatának megszerzését tekintették legfontosabb feladatuknak. A magyar külpolitika irányítói mindent megpróbáltak, hogy az országot elszigetelt helyzetéből kivezessék, és a területi revízió ügyéhez szövetségeseket nyerjenek. Ehhez Németország tűnt a legmegfelelőbb támogatónak.

A magyar kormányzat revíziós külpolitikája Csehszlovákiával szemben jó ideig kizárólag az integrális revízió⁸ talaján állt, csak az 1920-as évek második felében jelent meg az etnikai revízió⁹ és a kettő közötti különbségtétel.¹⁰ Az integ-

3 František Jehlička (Jehlicska Ferenc) (1879–1939) szlovák politikus, katolikus pap, egyetemi tanár volt. 1906-ban a magyar parlament tagjává választották, rövid idő után lemondott mandátumáról. Andrej Hlinkával közösen 1919-ben a párizsi békekonferenciára ment, ahol a szlovák autonómia érdekében akartak szót emelni, de tervük nem sikerült. Ezt követően haláláig Európa több városában a magyar kormány szolgálatában állt és a szlovák autonómia és Szlovákia Magyarországhoz való csatlakozása érdekében dolgozott. Jehličkáról bővebben ld. *Miroslav Michela*: František Jehlička politikai pályafutásai 1918–1920-ban. *Pro Minoritate* 2005. Tél. 32–44., valamint: *Marián Hertel*: František Jehlička Nočná mora politického života. In: *Do pamäti národa*. Kol. Slavomír Michálek–Natália Krajčovičová. Bratislava, 2003. 263–266.

4 Dvorčák Viktor (1878–1943) szlovák származású politikus, korábban Sáros megyei főlevéltáros volt. Trianon után a magyar kormány alkalmazásában állt, fedőneve Szőke Költő, egyes források nevét Dvorčák Győzőként is említik. Dvorčák évtizedeken keresztül Magyarországon és külföldön fejtett ki propagandát egy Magyarországon belüli szlovák autonóm állam létrehozása érdekében. *Miroslav Michela*: Pod heslom integrity Slovenská otázka v politike Maďarska 1918–1921. Bratislava, 2009. 26–31.

5 *Juraj Kramer*: Iredenta a separatizmus v Slovenskej politike. Bratislava, 1957. 18., valamint: *Miroslav Michela*: Maďarská politika a plány ozbrojenej akcie na Slovensku v rokoch 1919–1920. *Vojenská História* 12(2008) 2. sz. 67.

6 *Marián Hronský*: Boj o Slovensko a Trianon 1918–1920. Bratislava, 1988. 225–226.

7 *Steier Lajos*: Felső-Magyarország és revízió. Bp. 1933. 32.; *Borsody István*: A magyar–szlovák kérdés alapvonalai. Bp. 1939. 37–38.

8 A régi Nagy-Magyarország helyreállítását képviselő nézet.

9 A magyarlakta területek visszacsatolását képviselő nézet.

10 *Szarka László*: A kisebbségi kérdés a magyar–csehszlovák kapcsolatokban. *Regio* 1(1990) 3. sz. 236–237.

rális revízió követelése már 1923 után lekerült a magyar politika hivatalos napirendjéről, mivel belátták, hogy nincs reális esélye, s csak 1928-tól tűzték zászlajukra a békés revízió jelszavát.

Az 1920-as évek közepére a magyar kormányok a kisebbségi magyar vezetők számára is egyértelművé tették, hogy kielégítő végső megoldásnak egyedül a területi revíziót tekintik.¹¹ Voltak azonban átmeneti elképzelések is, szó esett például egy esetleges népszavazásról Szlovákia területével kapcsolatosan, amelyet a nagyhatalmak támogatásával hajtanának végre, de ez sohasem kerülhetett komolyan szóba. A csatlakozás, illetve a népszavazás, a magyar–szlovák közös állam létrehozásának terve, mint a magyar külpolitika bizonyos vezetőinek célja, mindvégig napirenden volt, egyes magyar politikusoknál egészen 1938-ig kezdeti lépésnek számított a revízió útján. Bethlen István, majd Teleki Pál volt az a két magyar politikus, akik már egyértelműen az etnikai revíziót próbálták érvényesíteni Csehszlovákiával szemben.¹²

A magyar vezetés az I. világháború után abban reménykedett, hogy a szlovák politikai elit majd a magyar orientáció felé fordul és Szlovákia Magyarországhoz csatlakozik, de ez a harmincas évek második felében már nem számított reális alternatívának, bár voltak rá kísérletek. A magyar diplomácia az 1920–1930-as években mindent elkövetett azért, hogy Andrej Hlinkát¹³ és pártját megnyerjék maguknak. Ezen törekvésüket megghiúsította a Vojtech Tuka-per,¹⁴ aminek következtében elveszítették azt az embert, aki Hlinkára és Tisóra is hatást gyakorolhatott volna.¹⁵ Vojtech Tuka a börtönben töltött évek

11 A szlovákiai magyar kisebbség belső helyzetével kapcsolatosan ld. *Simon Attila: A szlovákiai magyar politika és Dél-Szlovákia két világháború közötti kolonizációja*. In: Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében. Szerk. Simon Attila–Bárdi Nándor. Somorja, 2006. 261–276., valamint: *Angyal Béla: Érdekvédelem és önszerveződés*. Galánta–Dunaszerdahely, 2002.

12 *Jörg K. Hoensch: Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik*. Köln–Graz, 1965. 63.

13 Andrej Hlinka (1864–1938) szlovák politikus, katolikus pap volt. Politikai pályafutását a katolikus Néppártban kezdte, később a Szlovák Nemzeti Párthoz csatlakozva a párt klerikális szárnyának vezetője volt. 1905-től a Szlovák Néppárt alapító elnöke; parlamenti képviselő is volt. 1919-ben jegyzékben kérte a párizsi békekonferenciától Szlovákia öngazgatásának biztosítását a csehszlovák államon belül, ezért a cseh hatóságok megfosztották parlamenti mandátumától és nyolc hónapra bebörtönözték. Később a cseh centralizációs törekvésekkel szembehelyezkedő szlovák autonomista mozgalom vezéralakjává vált. Utóda és mozgalma továbbvivője Jozef Tiso lett.

14 Vojtech Tuka (1880–1946) jogász, egyetemi tanár, politikus volt. A pécsi jogakadémián, majd a pozsonyi egyetemen tanított. Kezdetektől részt vett a titkos magyar katonai szervezkedésekben és a csehszlovákiai magyar politikai pártok megalakításában. Belépett a Hlinka-féle Szlovák Néppártba, annak alelnöke, 1925-től parlamenti képviselője lett. Ő dolgozta ki a párt első autonómia-tervezetét. 1929-ben mint magyar kémét a csehszlovák hatóságok letartóztatták és 15 évi börtönrre ítélték. 1937-ben amnesztiával szabadult. A Tiso-féle szlovák állam megalakulása után miniszterhelyettes, külügyminiszter, miniszterelnök is volt. 1946-ban mint háborús bűnöst kivégezték.

15 A szlovák–magyar együttműködést megnehezítette a Tuka-per, amely során kiderült, de bizonyítani nem tudták, hogy Tuka a magyar kormánytól pénzt és kémkedési megbízásokat kapott. Ld. *Veres Tímea: A Tuka-per közvetlen előzményei a szlovák és cseh sajtóban*. Fórum Társadalomtudományi Szemle 6(2004) 1. sz. 149–153. és *Uő: Tuka politikai visszatérése*. Fórum Társadalomtudományi Szemle 9(2007) 2. sz. 87–100., valamint: *Michal Lukeš: Cesta k amnestii Vojtecha Tuky*. Historický Časopis 46(1998) 663–672.

során megváltoztatta korábbi meggyőződését, miszerint Szlovákiát Magyarországhoz kell csatlakoztatni, és ezt 1939-ben nyíltan közölte is az egyik magyar megbízottal.¹⁶ A magyar vezetés azonban más úton is próbálkozott. A magyar revizionizmus szolgálatában álló Jehlička és Dvorčák az általuk létrehozott szervezetekkel és más szlovák emigránsok révén is próbáltak utat találni a szlovák politikusok megnyeréséhez. A szlovák emigránsok mozgalmi nem gyakoroltak jelentős hatást a szlovák lakosságra, mozgalmuk kezdeti, 1920-as években aratott sikerei után elvesztették tömegbázisukat. A magyar vezetés ennek ellenére általuk vélte kivitelezhetőnek, hogy sikerül együttműködést összehozni a magyar kormány és az Andrej Hlinka vezette *Szlovák Néppárt* között, ezen törekvésük azonban eredménytelen maradt. Hlinka és köre elvetette az együttműködést az 1920-as évek második felétől Jehličkával és Dvorčákkal, és a magyar kormány közvetlen közeledési kísérleteinek sem volt érzékelhető hatása.

Magyarország az Anschluss után két alternatíva közül választhatott: vagy valamilyen megállapodásra jut a kisantant államaival és lemond revíziós igényeiről, vagy részt vesz a Csehszlovákia elleni kialakulóban lévő német akcióban. Bármennyire is félt Magyarország Németország megerősödésétől, a Csehszlovák Köztársaság felbomlása alatti magyar passzivitás mind kül-, mind belpolitikai szempontból elképzelhetetlen volt. A magyarok rájöttek, hogyha eredményeket akarnak elérni, Szlovákia megszerzése érdekében tárgyalásokat kell folytatniuk a *Szlovák Néppárt* vezetésével, Hlinkával és Jozef Tisóval.¹⁷

A magyar diplomácia felismerte, hogy Lengyelországnak – elsősorban a német veszéllyel szembeni védekezés miatt – szüksége van a közös magyar–lengyel határ kialakítására. Csehszlovákia bukása azt a veszélyt is magában hordozta, hogy az egész országot megszállják a németek. A lengyel és a magyar politikusok ezt végzetes következményként élték volna meg, és ezt mindenféleképpen megakarták akadályozni. Ebből kifolyólag a Csehszlovákián belüli nemzetiségi mozgalmakat, így a szlovákok elszakadási törekvéseit Varsó rokonszenvvel szemlélte és támogatta. A lengyel kormány a csehszlovák–magyar konfliktusban mindvégig a magyar oldalt támogatta.

16 Tuka 1939 első felében kifejtette, hogy már nem tehet semmit annak érdekében, hogy Szlovákiát Magyarországhoz csatolják, ezután a magyar diplomácia, mint korábbi ügynökével már nem számolt. *Juraj Fabian*: Svätošťaťanské tiene Telekiho zahraničná politika a Slovensko 1939–41. Bratislava, 1966. 31., 91.

17 A müncheni egyezmény létrejötte és Magyarország külpolitikája 1936–1938. Összeáll., sajtó alá rend. Ádám Magda. Bp. 1965. (Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. II.) (= DIMK II.) 187. dok.: 369–370.

Magyar–lengyel közeledési kísérletek a szlovák vezetőkhez

1938 márciusától a magyar diplomácia keresni kezdte a lehetőséget a tárgyalások megkezdésére a szlovák vezetőkkel. Mivel ekkor Csehszlovákia még létezett, az egyeztetéseket csak titokban kezdhették meg, ezért szükségük volt egy közvetítő államra. Kapóra jött nekik, hogy a lengyelek már többször is megbeszélést folytattak a szlovák vezetőkkel 1938 elején. Jozef Beck lengyel külügyminiszter már 1938. április végén azt üzent a magyar vezetésnek,¹⁸ hogy a szlovák ügy megoldásában csak akkor érhetnek el sikereket, ha korrekt és mély kapcsolatot építenek ki a *Szlovák Néppárt* vezetőivel, valamint Karol Sidorral.¹⁹ A prágai magyar követ, Wettstein János május 2-i levelében kérte a magyar külügyminisztérium álláspontját Szlovákia autonómiájával kapcsolatban. A magyar külügytől 1938. május 7-én érkezett válasz. Ebből megtudhatjuk, hogy a magyar kormány nemcsak a szlovákoknak, hanem a ruszinoknak is hajlandó autonómiát biztosítani visszatérésük esetén. Az autonómia mértékét ekkor még a visszatérés körülményeitől tették függővé. A magyar ígélet szerint, ha a szlovákok részt vennének Csehszlovákia felbomlásában, akkor sokkal szélesebb körű autonómiát kapnak, de ha ezt nem vállalják, akkor csak szűkebb körű autonómia lehetséges a számukra. A levélben arra is utalás történt, hogy egy esetleges katonai akcióban más baráti államok is részt vennének²⁰ (itt a lengyelekre és németekre gondoltak, bár ezt nem mondták ki). A lengyelek aktivitása a szlovák ügyben azt a gyanút ébresztette a magyar kormányban, hogy a lengyeleknek is lehetnek bizonyos területi igényeik Szlovákiával szemben, amit ők teljesen a saját érdekszférájuknak gondoltak. Ezt vélték felfedezni abban is, hogy a lengyel sajtóban és közvéleményben is terjedni kezdtek olyan hírek, hogy Szlovákiát Lengyelországhoz kell kapcsolni. A lengyelek szerint ezeknek a híreknek csak az volt a céljuk, hogy Csehszlovákiát belülről bomlasszák, és ők nem tartanak igényt jelentős szlovák területekre.²¹ A lengyel vezérkar is érdeklődött a magyar tervekről, azt szerették volna megtudni, hogy Csehszlovákia felosztása esetén hogyan képzelik el az új magyar határt, hogyan kívánják megvonni az autonóm szlovák területi határokat, továbbá hogy Kárpátaljával mi lenne a szándékuk.²² A magyar diplomácia

18 I. m. 160. dok.: 339–340.

19 Karol Sidor (1901–1953) szlovák politikus, újságíró volt Jozef Tiso vetélytársa a Hlinka-pártban és a politikában is. 1935-től nemzetgyűlési képviselő, 1938. dec. elsejétől miniszterelnök-helyettes volt a prágai kormányban. 1939 márciusában pedig az utolsó Csehszlovákián belüli szlovák kormány miniszterelnöke lett. 1939–1945 között Szlovákia vatikáni követeként tevékenykedett. 1945 után Kanadába emigrált.

20 *Juraj Krammer*: Iredenta a separatizmus v Slovenskej politike. Bratislava, 1957. 27. dok.: 290.

21 DIMK II. 187. dok.: 369.

22 Kárpátalja kérdése a lengyeleknek a szerveződő ukrán mozgalom miatt volt fontos. A lengyelek attól tartottak, hogy a Kárpátalja területén erőre kapó ukrán mozgalom egy ukrán Piemont kialakulásához vezethetne, és onnan kiindulva a jelentős számú lengyelországi ukránt is fellázíthatnák. Ezt elkerülendő szívesen látták volna ezen a területen a magyar uralmat.

Kánya Kálmán külügyminiszter 1938. május 15-én küldött levelében a lengyelek tudtára adta, hogy Magyarország Csehszlovákia felbomlása esetén csak Szlovákia és Kárpátalja területére tart igényt, azokra a kis területi nyúlványokra pedig nincs szükségük, amelyek az I. világháború után Lengyelországhoz kerültek.²³ Szlovákia vonatkozásában ezzel tisztázódní látszódtak a két állam között a területi viták, bár a bizonytalansági tényezők továbbra is megmaradtak.

1938. május közepén a magyar diplomácia ismét a lengyelek közbenjárását kérte a szlovákoknál. Ennek szellemében május 19-én Varsóban Józef Beck lengyel külügyminiszter találkozott Karol Sidorral, akinek nyíltan megmondta, hogy Csehszlovákia szétesése esetén Szlovákiának Magyarországhoz kell kerülnie. Beck 1938. június második felében kifejtette Hory András varsói magyar követnek, hogy a szlovák vezetők bizalmatlanok Budapesttel szemben. Ezért azt ajánlották, hogy a magyar diplomácia mielőbb vegye föl a közvetlen kapcsolatot a szlovák vezetőkkel. A lengyelek egyértelműen kimondták, hogy nem akarják a szlovákokban azt a benyomást kelteni, mintha nekik terveik lennének velük. Kifejtették, hogy „a legnagyobb súlyt helyezik arra, hogy ebben a régióban a nyugalom teljes mértékben biztosíttassék, ami csak abban az esetben érhető el, ha Budapest az önálló nemzeti életre ébredt tótok önkormányzati igényeit fenntartás nélkül kielégíti”.²⁴

A magyarok a lengyel tervekről is információkat akartak szerezni, ezért 1938. június végén tapogatózási céllal Lengyelországba küldték Andorka Rudolf ezredest, a magyar vezérkar hírszerző és kémelhárító osztályának vezetőjét, aki ott Waclaw Stachiewicz tábornokkal, a lengyel hadsereg vezérkari főnökével folytatott tárgyalásokat. Andorka azt szerette volna megtudni, hogy számíthatnak-e a magyarok Lengyelország fegyveres fellépésére Csehszlovákia ellen, ha azt a németek megtámadnák, és ha igen, milyen hadművelati céljaik lennének. Stachiewicz diplomatikusan kibújt a válaszáadás alól és csak annyit mondott, ahogyan országa érdekei megkövetelik, úgy cselekszenek majd. Stachiewicz annyit azért elárult, hogy Szlovákia területét két egymástól különálló zónába sorolják a lengyelek. Az elsőbe Kárpátalját tették, ami a lengyeleket semmiféle vonatkozásban sem érdekelné, legfeljebb csak annyiban, hogy szerinte ezen a részen lenne a legegyszerűbb megvalósítani a lengyel–magyar közös határt. A második zóna a szlovákok lakta terület lenne. E kérdés megoldásánál Stachiewicz szerint megkerülhetetlen, hogy a szlovák nemzet kívánságait is figyelembe vegyék, mert csak így lehetne tartós és végleges megoldást elérni. Andorkának az volt a benyomása, hogy a lengyeleknek lehet valamilyen külön megállapodásuk a szlovákokkal, aminek a részleteit azonban nem sikerült megtudnia.

Andorka megbeszéléseket folytatott Tadeusz Kobylanskival, a lengyel külügyminisztérium politikai osztályának vezetőjével is, akinél a lengyel területi követelésekről érdeklődött. Tőle tudta meg, hogy Teschenre, valamint az Árvában

23 DIMK II. 200. dok.: 383.

24 I. m. 246. dok.: 447.

és a Szepességben található néhány lengyelek lakta falura tartának igényt Csehszlovákiából. Kobylanski hangsúlyozta, hogy a lengyel külpolitika arra törekszik, hogy a szlovákokat a magyar megoldás felé tereljék. A magyaroktól azt kérte, hogy egy esetleges népszavazás alkalmával Csehszlovákiában, de már előtte is, a magyarok propagandájuk révén mindenféleképpen édesgessék magukhoz a szlovákokat.²⁵ Andorkának az a benyomása alakult ki a lengyelekről, hogy nyitottak a Magyarországgal való együttműködésre, de nem zárta ki, hogy esetleg hátsó szándékaik lesznek Szlovákiával kapcsolatosan, ami nagyobb területi követeléseket is jelenthet.²⁶ Andorka félelme a későbbiek ismeretében alaptalannak bizonyult.

A lengyelekkel folytatott tárgyalásokba Esterházy János,²⁷ a szlovákiai magyarok vezére is bekapcsolódott. Esterházy jó kapcsolatokat ápolt magas szlovák és lengyel politikai körökkel is, ezért közvetítői szerepe igen fontossá vált. Esterházy egy katolikus lengyel–szlovák–magyar közép-európai blokkot akart létrehozni, ami nézete szerint jobban ellenállt volna a németek térhódításának. Esterházy tárgyalásainak célja az volt, hogy kipuhatolhassa, milyen mértékben támogatnák a lengyelek a magyar elképzeléseket Szlovákiával kapcsolatosan.

Karol Sidor képviselte a *Szlovák Néppárt* lengyel orientációját, ezért Esterházy vele kezdte a tárgyalásokat. Esterházy biztosította Sidort arról, hogy Magyarország nem kíván erőszakot alkalmazni Szlovákiával szemben, s Lengyelországgal kíván egyeztetni egy Kárpátalja területén kialakítandó közös határszakasz érdekében.²⁸ A későbbiekben Esterházy a szlovákok érdekeit is védte a magyar kormánynál, kifejtve, hogy csak akkor hajlandó közvetítőként fellépni a szlovákoknál, ha a magyar kormány nem követi el a korábbi hibáit és nem akarják kihasználni a szlovákokat. A csatlakozást csak a szlovák nép akaratával egyetértésben tartotta kivitelezhetőnek, és elutasított minden erőszakos fellépést. Esterházy azt javasolta a magyar kormánynak, hogy a szlovák alkotmány kidolgozásánál a lehető legtöbb kisebbségi jogot adják meg a szlovákoknak, de mindenképpen többet, mint amennyit a csehek korábban adtak.²⁹

Esterházy János 1938. július 17-én és 18-án Beckkel és helyettesével, gróf Jan Szembek külügyi államtitkárral tárgyalt a Szlovákiával kapcsolatos tervekről. Beck elmondta Esterházynek, hogy Csehszlovákia szétesése hamarosan várható, és ez a belpolitikai feszültségek miatt történik majd és nem külső nyomásra. „Hitler feltétlenül el akarja kerülni a háborút, ezért a belső bomlasztó

25 I. m. 252. dok.: 468–470.

26 I. m. 470.

27 Esterházy János (1901–1957) szlovákiai magyar politikus. 1935-ben nemzetgyűlési képviselővé választották. A két csehszlovákiai magyar párt egyesülése után, 1936 júliusától ügyvezető elnökéként dolgozott. A bécsi döntés után Szlovákiában maradt és a Magyar Párt elnöke lett.

28 *Pavol Čarnogurský*: 6. október 1938. Bratislava, 1993. 105.

29 *Diariusz i Teki Jana Szembeka (1935–1945)*. IV. Ed. Jozef Zaronki. London, 1972. 189., 192.

munkát választotta eszközül, amit Konrad Henleinék³⁰ jól el is végeznek majd.”³¹ Beck szerint, ha Csehszlovákia szétesik, Szlovákiának teljes egészében Magyarországhoz kell visszakerülnie. Beck erről Karol Sidorral is beszélt, akit megnyugtatót, hogy a Magyarországhoz való csatlakozásukkor széles körű autonómiát kapnának. Sidor erre azt mondta, hogy a felvidéki magyarságtól nem félnek, mert azokkal meg tudják magukat értetni, csak az anyaországi magyarok magatartásától tartanak. Esterházy elmondta a lengyel vezetőknek és Sidornak is, hogy Magyarország nem akarja Szlovákiával kapcsolatosan a korábbi hibáit megismételni, így szerinte nem Budapestről irányítanák őket, hanem a helyi szinten tevékenykedő önkormányzatoknak és politikusoknak kell jelentősebb hatalmat adni. Példaként az Osztrák–Magyar Monarchia időszaka alatt Horvátország autonómiáját és helyzetét említette. Véleménye szerint a szlovákok széles körű belső és külső kulturális autonómiát kapnának saját parlamenttel és nagy hatáskörrel. Közös csak a külpolitika, a pénz és a gazdasági ügyek lennének. A területi kérdéseket illetően Magyarországhoz csak Kárpátalját és Szlovákia azon területeit csatolnák, amelyek többségükben magyarok által lakottak. Esterházy azt is felvetette, hogy a lengyel kormány garantálhatná a magyar kormány által ígért szlovák alkotmány betartását.³²

Beck 1938 júniusában azon igyekezetében, hogy a magyar–szlovák közeledést elősegítse, azt is felajánlotta Sidornak és rajta keresztül a többi szlovák vezetőnek, ha a csehek miatt félnének Budapesten tárgyalni a magyarokkal, akkor azt Varsóban is megtehetik.³³ A lengyeleknek és Esterházynak sem sikerült Sidort rávenni a magyar célok támogatására, s a *Slovák* című pozsonyi napilap július 31-ei számában a szlovák politikus élesen támadta a magyarokat. Sidor nevetségesnek tartotta azt a feltételezést, hogy Hlinka és a szlovákok Magyarországhoz – vagy esetleg egy másik országhoz – akarnának csatlakozni. Hangsúlyozta, „hogy a szlovákok nem akarják a magyarokat, nem hisznek nekik, és hogy szó sincs a hozzájuk való visszatérésről. [...] Ahogy átéltük e területen a rómaiak, a hunok, a magyarok és mások korát, úgy most is élni fogunk, és élni fogunk és kitartunk.”³⁴ Sidor azt is megemlítette cikkében, hogy Csehszlovákiában csupán a csehek és a zsidók elégedettek helyzetükkel. A szlovákok nem akarnak cseh–szlovák nemzetet alkotni, csak egyedül szlovákokot. A cikkben kifogásolta, hogy országában a szlovákokat még önálló nemzetként sem ismerik el. A magyar diplomácia komolyan vette Sidor megnyilatkozását, és jobbnak látta a tárgyalásokat Jozef Tisóval folytatni.

30 Konrad Henlein (1898–1945) szudétanémet politikus volt. 1931-ben megalapította a Szudétanémet Hazafias Front nevű mozgalmat, amely 1935-ben párttá alakult. A hitleri Németország támogatásával 1938-ban belpolitikai válságot robbantott ki, és a szudétanémet nemzeti követelések fokozásával a csehszlovákiai kisebbségi kérdést európai problémává duzzasztotta.

31 DIMK II. 250. dok.: 457.

32 Diariusz i. m. IV. 189–190., 194.

33 DIMK II. 250. dok.: 457.

34 Magyar Országos Levéltár (= MOL) K-63, 64. cs. 2541/pol. 1938.

Magyar–szlovák csatlakozási tárgyalások 1938-ban

A szlovák politikusok 1938 második felében Szlovákia államformájával kapcsolatosan új elemeket tartalmazó elképzeléseket és terveket dolgoztak ki arra az esetre, ha a csehszlovák állam szétesne vagy megszállás alá kerülne. Ezek a politikai kombinációk abból indultak ki, hogy az európai fejlődés szempontjából az 1938-as évnek hasonló jelentősége lesz, mint amilyen 1918-nak volt, vagyis jelentős területi változások történhetnek a térségben. Annak a lehetősége is felmerült, hogy az egyik szomszédos államhoz csatlakozzanak, ezáltal kerülve el a szlovák nemzet megsemmisülését. A szomszédos országokba való betagozódás alternatíváit autonómia, föderáció, illetve unió révén képzelték el. Andrej Hlinka már 1938 áprilisában megemlítette az egyik lengyel diplomatának, hogy a csehekkel valószínűleg szakítanak, és jelezte, hogy együttműködnének a lengyelekkel. Tiso és politikustársai azt akarták elérni, hogy a lengyelek támogassák a szlovákok politikai nemzetként történő elismerését, esetlegesen autonómiájukat vagy egyenesen önállóságukat. Fölmerült egy lengyel–szlovák unió megteremtésének a lehetősége is, de ezt egyik fél sem gondolta komolyan.³⁵

A szlovák politikusok a magyarokkal is folytattak titkos tárgyalásokat. A magyar diplomáciára ösztönzőleg hatott az az értesülés, mely szerint Andrej Hlinka 1938 augusztusában halálos ágyán mondott politikai végrendeletében meghagyta híveinek: „Amint idő és lehetőség kínálkozik a csehektől való elszakadásra, meghagyom Karol Sidornak, mint a nemzet és az én akaratom legkompetensebb reprezentánsának, hogy tárgyaljon a magyar kormánnyal a szlovákok Magyarországhoz való csatlakozásáról, szem előtt tartva az autonómiára vonatkozó feltételeket, melyek pártunk programjából következnek.”³⁶ Hlinka és a magyar kormány közötti tárgyalásokról nem maradt fenn dokumentum, így a politikai végrendelet valódiságát nem lehet bizonyítani.

A magyar diplomácia már 1938 elején felismerte, hogy Hlinka legerősebb embere és lehetséges utóda Jozef Tiso lesz, így vele próbáltak egyezsége jutni Szlovákia ügyében. A titkos tárgyalások 1938 májusának végén a 34. Eucharisztikus Világkongresszuson, Budapesten történtek.³⁷ Az azon résztvevő Jozef Tiso, a *Szlovák Néppárt* befolyásos politikusa így észrevétlenül tárgyalhatott a csatlakozás feltételeiről Kánya Kálmán magyar külügyminiszterrel. Tiso elmondta, hogy a szlovákok a csehektől való elszakadás után hajlandók állami kapcsolatra lépni Magyarországgal. A megbeszélések 1938. szeptember végéig folytatódtak.³⁸ Tiso három pontban foglalta össze feltételeit: „1. Központi hivatal végrehajtó hatalommal Szlovákia közigazgatását illetőleg, és a szlovák nyelv

35 Lengyelország választ sem adott a szlovákoknak az uniót illetően. Ld. *Pavol Čarnogurský: Deklarácia o únií Slovenska s Poľskom z 28. septembra 1938. Historický Časopis 16(1968) 416.*

36 Ld. *Naša Zastava 1940. febr. 4. 3.*

37 MOL K-63, 63. cs. 1938, 7/1. sz. alatt.

38 DIMK II. 403. dok.: 665–666.

hivatalos használata. 2. Külön országgyűlés és törvényhozó hatalom a saját belügyekben, vallás- és közoktatásügyben. 3. Költségvetési kvóta.”³⁹ A lengyelek is érdeklődtek a szlovák–magyar tárgyalások menetéről, amire szeptember 14-én a következő választ adták a magyarok: „végleges megegyezés még nem történt, de tárgyalások kedvező atmoszférában állandóan folynak”.⁴⁰ Tiso 1938. szeptember 23-án Prágába utazott Eduard Benešhez, amiről értesítette a magyar kormányt is. Prágai utazásával meg akarta akadályozni, hogy a szlovák vezetés több frakcióra szakadjon, valamint azt a vádat kívánta megcáfolni, hogy nem használt ki minden esélyt a megegyezésre. Kérte ezért a magyar kormányt, hogy útját ne a szlovák politika halogató taktikájaként értelmezzék, „de Prága felé barátságos arcot kell mutatniuk, különben [a] lemeszárlás veszélyének vannak kitéve”.⁴¹ Egyúttal a későbbiekre vonatkozóan azzal a kéréssel fordult a magyar állami vezetéshez, hogy a csatlakozás esetén Szlovákiát ne áraszák el a magyarországi tisztviselők, akik, mivel nem ismerik az ottani helyzetet, már az elején könnyen ellenszenv tárgyává válhatnak a szlovák lakosság szemében. Bár a magyar kormány elfogadta Tiso feltételeit, a szlovák–magyar tárgyalások ennek ellenére eredménytelenül végződtek. Hory András követ szerint azért nem tudtak megegyezni, mert Kánya nem bízott Tisóban.⁴² Kánya Kálmán a szlovák politikusok szándékait e szavakkal jellemezte: a „szlovákok, úgy látszik, tovább folytatják kétszínű játékukat. Míg Sidor látszólag csehbarát nyilatkozatokat tesz, addig Tiso a napokban három pontban foglalta össze kívánságait a Magyarországhoz való csatlakozásuk esetére.”⁴³ A szlovák politikusok magyarokkal szembeni állásfoglalását Ferdinánd Ďurčanský,⁴⁴ a későbbi szlovák külügyminiszter a következőképpen fogalmazta meg: „a szlovákok attól féltek, hogy az autonómia-törekvés a magyarok szemében egyet jelent majd a Magyarországhoz való visszatérésre mutató jellel. A magyarokkal való együttműködés ügyében korábban leírtakat és elmondottakat részünkről csupán a csehszlovák politikára gyakorolt nyomás eszközének lehet tekinteni.”⁴⁵ Magyarán: csak taktikai húzásnak vehetjük, igazából elvetették. A magyar–szlovák tárgyalások ekkor végül eredménytelenül zárultak, de később titokban folytatódtak.⁴⁶

39 I. m., valamint: Archív Ministerstva Zahraničných Vecí, Praha (= AMZV) ZU Budapest, 20. karton, N° 352.

40 DIMK II. 337. dok.: 596.

41 I. m. 388. dok.: 645–646.

42 *Hory András*: Bukaresttől Varsóig. Sajtó alá rend., bev., jegyz. Pritz Pál. Bp. 1987. 252.

43 DIMK II. 403. dok.: 665.

44 Ferdinand Ďurčanský (1906–1974) szlovák politikus, jogász volt, 1935-től a Szlovák Néppárt színeiben nemzetgyűlési képviselő. A Nástup c. lap felelős szerkesztője, 1938. okt. 7-től 1939. márc. 9-ig Tiso autonóm kormányának minisztere volt, a szlovák állam megalakulása után külügyminiszter 1940-ig. Ezután nem töltött be fontosabb posztokat. 1945-ben nyugatra menekült, távollétében halálra ítélték. A szlovák emigráció egyik vezetője volt haláláig.

45 *Ferdinánd Ďurčanský*: Pohľad na slovenskú politickú minulosť. Bratislava, 1943. 205.

46 *J. K. Hoensch*: i. m. 64.

Magyar–német–lengyel tárgyalások Szlovákia jövőjével kapcsolatosan

1938. augusztus 21-én Horthy Miklós kormányzó vezetésével magyar küldöttség utazott Németországba. A kétoldalú látogatás barátságatlan légkörben folyt le, mert a szlovéniai Bledben augusztus 20-án a magyar kormány képviselői a kisantant képviselőivel megállapodást kötöttek, amelyben azok elismerték Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát.⁴⁷ Ezzel egyidejűleg a magyar delegáció Romániával és Jugoszláviával megállapodott a két országban élő magyar kisebbség jogainak nagyobb fokú érvényesíthetőségéről. Hitler ezt zokon vette a magyaroktól. A bledi megállapodás valójában azt a magyar szándékot palástolta, amely távolról sem a kisantanttal való megbékélést célozta, hanem a régóta ismert magyar külpolitika folytatásának terméke volt, s arra irányult, hogy a kisantantot valahogyan megbontsa. Úgy gondolták, hogy minden további magyar lépésnek ez az első és legfontosabb előfeltétele. A németek nem értették, illetve nem akarták megérteni a magyar szándékokat. Így a kielői tárgyalások kínos hangulatban indultak. Ribbentrop német külügyminiszter kifejtette Kányának, hogy ezzel az egyezményvel Magyarország lehetetlenné tette a Csehszlovákiával szemben fennálló revíziós igényei kielégítését.⁴⁸ Kánya igyekezett a bledi eseményeket bagatellizálni. A tárgyalások akkor váltak igazán feszültté, amikor a németek a magyarok részvételét kérték a Csehszlovákia elleni katonai akcióban, és azt várták, hogy a magyar kormány erre azonnal igent mond. A németek a katonai megoldást erőltették, mert ekkor a tárgyalásos megoldást még nem gondolták keresztülvihetőnek. Horthy Magyarország együttműködési szándékáról biztosította a németeket, de csak bizonyos feltételekkel. A magyarok egyébként magát a német akciót sem tartották időszerűnek. Kánya Ribbentropnak azt is kifejtette, hogy Magyarország fegyverkezése még csak kezdeti stádiumban van, így nem kockáztathatnak meg egy háborút a jól felfegyverzett cseh hadsereggel szemben. Kánya néhány nappal később Göringnek is megmondta, hogy ha 60–70 százalék remény lenne arra, hogy a csehekkel szembeni fellépést siker koronázza, akkor vállalnák a rizikót, de nem várhatják a németek Magyarországtól, hogy öngyilkosságot kövessen el.⁴⁹ Kánya tehát a hadsereg gyengeségének indokával hátrította el a katonai akcióban való részvételt, bár a magyar katonai lépés komolyan nem jöhetett szóba.⁵⁰ Ribbentrop konkrétan rákérdezett Kányánál, hogy mi lenne egy német–cseh katonai összecsapás esetén Magyarország ál-

47 A bledi és a kielői tárgyalásokhoz ld. *Pritz Pál*: Magyar diplomácia a két háború között. Bp. 1995. 296–333., valamint: *Thomas L. Sakmyster*: Hungary, the Great Powers, and the Danubian Crisis 1936–1939. Athens, 1980. 175–184.

48 Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918–1945. (= ADAP), D. II. Deutschland und die Tschechoslowakei (1937–1938). Baden-Baden, 1950. 383. dok.: 486–487.

49 I. m. 402. dok.: 519.

50 *Ádám Magda*: Magyarország és a kisantant a harmincas években. Bp. 1968. 223.; *Ormos Mária*: Magyarország a két világháború korában (1914–1945). Debrecen, 1998. (Történelmi Kézikönyvtár) 178.

lásponjtja. Kánya erre Magyarország semlegességét hangsúlyozta.⁵¹ A német vezetők ajánlatot is tettek: ha beavatkoznak a magyarok, akkor igényeiket a Kárpátokig, tehát az egész szlováklakta területre, valamint Kárpátaljára is elismerték volna.⁵² A magyar vezetők ezt elutasították. Horthy közölte Hitlerrel, hogy Magyarország nem hajlandó fegyveres eszközökkel kiharcolni a revíziót. A Führer megmondta a magyar küldöttségnek, hogy „aki azonban az asztalnál akar ülni, annak legalábbis segítenie kell a főzésnél”.⁵³

A magyar kormány, tartva a nyugati hatalmak beavatkozásától, visszautasította Hitler követeléseit.⁵⁴ Így a kielii német–magyar tárgyalások sikertelennek bizonyultak. Ugyanakkor a magyarok igyekeztek a német szövetség előtt is nyitva tartani az ajtót, és ennek érdekében gazdasági engedményeket tettek. A magyarok attól féltek, hogy egy Csehszlovákia elleni támadás révén szembekerülnének a kisantant többi államával, továbbá Angliával és Franciaországgal, ami csak Magyarország vereségével végződhetne. Magyarország továbbra is területi igényeinek békés rendezéséért szállt síkra. A magyar külpolitika egy hosszú előkészítő periódussal számolt, és nem volt felkészülve a katonai lépésekre Csehszlovákiával szemben. A magyarok a bledi egyezményvel Csehszlovákiát akarták elszigetelni, de az események túlléptek rajtuk, s ekkor már azon kellett gondolkodniuk, hogy Magyarország részt vegyen-e a németek által tervezett, Csehszlovákia elleni támadásban.

1938. szeptember közepén Csehszlovákia Szudéta-területein zavargások kezdődtek, amit a német titkosszolgálat támogatott. A szudétanémetek képviselői Esterházy Jánost is megkeresték azzal, hogy a magyarok csatlakozzanak küzdelmükhöz, ami szerintük kiválthatja a trianoni szerződés revízióját. Esterházy elutasította az együttműködést és kijelentette: „A Magyar Párt nem csatlakozik a szudétanémetek küzdelméhez, amely egy új világháborút robbanthat ki. Az Önök által provokált incidenseket a csehszlovák katonaság véres megtorlása fogja követni. Amennyiben a magyarok is csatlakoznának a szudéta kezdeményezéshez, Hitler a mi protektorunkká is kinevezné magát, és azzal az ürüggyel támadná meg Csehszlovákiát, hogy a magyarok segítségére kell sietnie. Tehát így mi lennénk a háború kitörésének oka. Ezt mi semmiképpen sem akarjuk. Nem akarjuk egy új háború árán elérni a trianoni szerződés revízióját.”⁵⁵ Esterházy egyúttal pártja nevében kifejtette, hogy a magyarok békés és demokratikus úton képzelik a revíziót. A szudétanémet vezetők erre a következőképpen reagáltak: „Ön pacifista, Esterházy képviselő úr! Pacifista törekvéseivel soha az

51 A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944. (= Wilhelmstrasse) Összeáll., sajtó alá rend., bev. Ránki György–Pamlényi Ervin–Tilkovszky Loránt–Juhász Gyula. Bp. 1968. 287–288.

52 Újpeéry Elemér: Végállomás Lisszabon. Bp. 1987. 60.

53 Documents on German Foreign Policy 1918–1945. D. II. Germany and Czechoslovakia, 1937–1938. Ed. John W. Wheeler-Bennett. Washington, 1949. 611.

54 Martin Hetényi: Slovensko–maďarské pomedzie v rokoch 1938–1945. Nitra, 2008. 14.

55 Esterházy Lujza: Szívek az ár ellen. Népek ütközése. Közép-európai tapasztalatok. Bp. 1991. 86.

életben nem fogja elérni a revíziót, amelyet a magyar kisebbség kíván.”⁵⁶ A magyar kisebbségnek és Magyarországnak is nagyobb haszna lesz – írta válaszában Esterházy –, ha inkább lemond a revízióról, mint ha egy második világháború árán kieroszakolná azt. Esterházy a szlovákok esetleges Magyarországhoz való csatlakozásával kapcsolatban kifejtette, hogy azt erőszak nélkül és a szlovák nép egyetértésével tudja csak elképzelni. A szlovákok csatlakozását dualista minta alapján képzelte, mint a Monarchia alatti Magyarország és Horvátország kapcsolatát, saját kormánnyal, parlamenttel, önálló költségvetéssel és a magyar vezetésnek alárendelt hadsereggel.⁵⁷ Esterházy békés revízióra törekvése nem volt egyedi eset. A magyar vezetés több politikusában is fölmerült, hogy a német orientációnak és a revízióknak esetleg túl nagy ára lesz. Teleki Pál bizalmas baráti körben hangot adott félelmeinek: „A revízióba bele fogunk pusztulni, ez fog minket a háborúba belesodorni. Visszkapjuk a Felvidéket, jó, vissza Ruszinszkrét is, ezeket meg tudjuk még emészteni, átvenni, berendezni. [...] Ha Erdély visszajő, ezzel örökre elkötelezzük magunkat a németeknek, akik majd aztán követelik az árát. És ez az ár a velük való háborúzás lesz, az ország maga lesz az ára a revízióknak.”⁵⁸ Esterházy korán felmérte az erőszakos revízió veszélyeit, emiatt is támogatta a megegyezést a szlovákokkal a jövőt illetően, és nem örült annak, hogy ebbe a nagyhatalmak is beleszólhatnak, amelyek szerinte ezt csak a saját céljaikra használnák fel.

1938. szeptember 17-én Göring magához hívatta Sztójay Döme berlini magyar követet, akivel közölte, hogy „itt a sorsdöntő pillanat”⁵⁹ a magyar kisebbség jogainak a követelésére. Konrad Henlein felhívásához hasonló proklamáció kibocsátását és fegyveres összetűzések provokálását kérte a magyaroktól, mert szerinte csak ennek révén tudják felhívni a nagyhatalmak figyelmét a magyar igényekre. A németek célja az volt, hogy ezzel indokolhassák a csehszlovák állam életképtelenségét. A magyar politikusok csak annyit tettek, hogy titokban, Kozma Miklós volt belügyminiszter szervezésében létrehozták a *Rongyos Gárdát*, amit Kárpátalja területén szándékoztak bevetni, hogy ott szabotázsakciókat hajtsanak végre és általános felkelést robbantsanak ki.⁶⁰

1938. szeptember 17-én az *Egyesült Magyar Párt* proklamációt adott be a csehszlovák kormányhoz, amelyben a csehszlovákiai magyarságnak önrendelkezési és népszavazási jogot követeltek. A magyarok azt gondolták, hogy a szlovákok is hasonlóan lépnek fel. A magyar kormány revíziós érdekei azt kívánták volna, hogy a szlovákok is követeljének népszavazást, amelynek eredményekép-

56 Uo.

57 *Molnár Imre*: Sem gyűlölettel, sem erőszakkal. Esterházy János élete és mártírhalála. Komárom, 2008. 72.

58 Idézi: *Zeidler Miklós*: Mozgástér a kényszerpályán. A magyar külpolitika „választásai” a két háború között. In: Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről. Szerk. Romsics Ignác. Bp. 2002. (Osiris könyvtár. Történelem) 193.

59 DIMK II. 361. dok.: 619.

60 *Ormos Mária*: Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós. II. Bp. 2000. 552–563.

pen végül Magyarországhoz csatlakoznának. A szlovák autonomisták azonban nem akartak Magyarországhoz csatlakozni.

A lengyel vezetés ismételten érdeklődött a magyar kormánynál a szlovák vezetőkkel folytatott tárgyalásokról. A lengyelek túlzott érdeklődése a szlovák ügyben ismételten felkeltette a magyar vezetés gyanúját, hogy milyen területi követelésekkel állhatnak elő. Emiatt ismét Andorka Rudolfot küldték Varsóba, hogy az ottani katonai vezetéssel tárgyalásokat folytasson. Andorka újból Waclaw Stachiewiczcsel, a lengyel hadsereg vezérkari főnökével tárgyalt. A lengyel tábornok kifejtette, hogy a lengyeleknek a Felvidéken nincsenek aspirációik, de hozzátette: hacsak a szlovákok külön erre fel nem kérik őket. Azt viszont egyértelműen kijelentette, hogy Kárpátalja területéből nem kérnek, mert elég bajuk van a saját ukránjaikkal. Andorka úgy válaszolt, hogy a magyar kormány el tudna képzelni egy kis határmódosítást a lengyelek javára. Stachiewicz erre azt felelte, hogy a szlovákságot semmiféleképpen sem szabad megosztani vagy megcsonkítani, e népcsoportnak mint egységes egésznek kellene megmaradnia ott, ahová kerül. Andorka nyíltan rákérdezett, hogy ha a Felvidékre bevonulnának a magyar csapatok, hol találkozhatnak majd össze a lengyel csapatokkal, illetve lehetségesnek tart-e Lengyelország egy lengyel–magyar katonai együttműködést a Felvidék elfoglalására. Stachiewicz elvetette ezt a lehetőséget és hozzátette, hogy a Felvidékre nem akarnak csapatokat küldeni. Andorka törekvése egy közös katonai együttműködés összehozására így zátonyra futott.⁶¹

A magyar diplomácia abban reménykedett, hogy valahogyan majd csak sikerül megegyezniük a szlovákokkal. Erről tanúskodik Kánya Kálmán külügyminiszter Hory András varsói magyar követnek írt levele, amelyben a szlovák vezetőkről a következőket írta: „A mi megállapításunk is az, hogy tótok tényleg lagymatagon és kétszínűen viselkednek, de reméljük, hogy a további fejlemények talán mégis határozottabb állásfoglalásra fogják őket indítani”.⁶² Kánya 1938. szeptember 19-én Hory varsói követnek küldött számjeltáviratában a szlovákokkal folytatott tárgyalások menetéről a következőképpen számolt be. „Tótok jelenlegi vezetői nem tudják magukat világos állásfoglalásra elhatározni, dacára annak, hogy nekik messzemenő autonómiát helyeztünk kilátásba.”⁶³ Kánya arra kérte Horyt, mondja meg a lengyeleknek, ha Csehszlovákia felbomlása belülről indul, akkor csak a magyarlakta területekre követelnek majd népszavazást, de ez esetben támogatnák a szlovákok és Kárpátalja elszakadását is. Kánya szerint „Tótok ma még mindig abban a mentalitásban élnek, hogy cseh állam keretében kapnak messzemenő autonómiát, s a magyarok részére ennek keretén belül biztosítanak hasonló jogokat.”⁶⁴ Kánya a lengyelektől azt kérte, hogy a szlovákokkal próbálják megértetni, hogy a „cseh állam halálra van ítélve” és

61 DIMK II. 331. dok.: 589–590.

62 I. m. 358. dok.: 616.

63 I. m. 364. dok.: 623.

64 Uo.

ezért fontos lenne, hogy egy esetleges népszavazás alkalmával Magyarországhoz csatlakozzanak.

Kányának a lengyelek azt javasolták, hogy a szlovákok autonómia-tervezetét tárgyalják meg közösen, mert közös megegyezés esetén ők az abban foglaltak betartására biztosítékot vállalnának. A külügyminiszter válaszában visszafogottan fogalmazott: „Tót autonómiának Lengyelország által vállalandó garanciája igen kényes kérdés, melyet Magyarország szuverenitása és magyar–lengyel viszonyoknak jövőben való barátságos kialakulása szempontjából nagyon óvatosan kell kezelni.”⁶⁵ Kánya csak arra tett ígéretet, hogy Lengyelországot értesíteni fogják a tárgyalások menetéről, és hogy a szlovák autonómia-igényeket mindenféleképpen elfogadják. A lengyelek közvetítési szándékai ellenére 1938 szeptemberének közepéig továbbra sem sikerült a magyar kormánynak a szlovákokkal megegyezni. Hory Beckkel is beszélt a szlovákkérdésről, aki biztosította őt, hogy a szlovákokat Magyarország irányába igyekeznek majd befolyásolni. „Egyúttal közölte, hogy tótkérdésben önző szándék nem vezet és akciójukat teljesen magyar érdek szolgálatába állították.”⁶⁶ Szeptember 22-én a lengyelek arról számoltak be Horynak, hogy a prágai lengyel követnek és a pozsonyi konzuljuknak is olyan utasítást küldtek, miszerint figyelmeztessék a szlovák autonomista politikusokat, hogy haladéktalanul dönteniük kell a Magyarországhoz való csatlakozást illetően, mert a magyarlakta területek leválnak tőlük, ami súlyos gazdasági helyzetbe hozza őket.⁶⁷ Varsóban és Budapesten is azt gondolták, hogy a Csehszlovákián belül állandóan romló kisebbségi helyzet és a külföldről rájuk nehezedő nyomás következtében a szlovákoknak nem marad más lehetőségük, mint a magyarokhoz való csatlakozás.

1938. szeptember 20-án Hitler Obersalzbergben találkozott Imrédy Béla miniszterelnökkel és Kánya külügyminiszterrel. Hitler elmondta: eljött a kedvező pillanat, hogy Magyarország megtámadja Csehszlovákiát, amíg ő Neville Chamberlain angol miniszterelnökkel tárgyal. Hitler itt megint megismételte a Csehszlovákia felosztására vonatkozó ajánlatát. A magyar politikusok kitérő választ adtak erre a felkérésre, mivel nem akartak háborút kirobbantani.⁶⁸

A magyar kormány nem adta fel a Szlovákiáért folytatott küzdelmet: a korábbi emigráns szlovákokat, Jehličkát és Dvorčakot vetették be. Mindketten a *Szlovák Nemzeti Tanács* nevében kérték, hogy a szlovákkérdést a nagyhatalmi konferencián tárgyalják meg. Az 1938. október 22–23-án tartott godesbergi tanácskozáson arra kérték a német és angol tárgyaló delegációt, hogy a szlovákkérdéssel is foglalkozzanak, és támogassák ezeken a területeken a népszavazás kezdeményezését.

Jehlička ez ügyben már egy hónappal korábban, Genfben 1938. szeptember 21-én összeállított egy memorandumot a magyar kormány számára. Ebben rámu-

65 Uo.

66 I. m. 372. dok.: 631.

67 I. m. 381. dok.: 638.

68 A megbeszélésekről ld. *T. L. Sakmyster*: i. m. 198–200., valamint: Wilhelmstrasse 297–298.

tatott, hogy milyen fontos lenne a szlovákok számára az önrendelkezési jog megadása, azaz hogy szabadon dönthessenek hovatartozásukról, ezért azt kérte a magyar, a német és az olasz kormánytól, hogy a *Tót Tanács*ot ismerjék el a szlovákok törvényes politikai képviselőjeként. Jehlička szerint az egész szlovákságnak vissza kellene térnie Magyarországhoz, nagyfokú autonómia jogkörével. Ha nem így történne, akkor végleg kiszolgáltatnák magukat a cseheknek. Veszélyként a következőket említette: „A lecsatolandó területekről a cseh lakosság mind Szlovákiába tódulna, és a Felvidéket rövidesen megennék, cseh területté változtatnák át.”⁶⁹ Jehlička szerint a szlovák nép sohasem akart Magyarországtól elszakadni, és egyetlen vágyuk visszatérni régi hazájukba, a Szent István-i korona alá. Ezenfelül a magyar kormány diplomáciai és fegyveres segítségét kérte.⁷⁰ Azt ajánlotta a magyar kormánynak, hogy kérje a németek és az olaszok, valamint a lengyelek segítségét. A lengyel segítségről megjegyezte, hogy ezt csak akkor kellene kérni, ha a németek és az olaszok nem segítenének. Mivel a szlovákok között vannak olyanok, akik Lengyelország felé orientálódnának, ezért Jehlička szerint elképzelhető lenne, hogy a lengyelek a segítségükért cserébe területi követelésekkel állnának elő, amiket Magyarország nem tudna kielégíteni. Magyarországnak szerinte 1000 éves történelmi joga van az egész Felvidékre, amiről nem mondhat le. Jehlička, hogy megerősítse pozícióját, magát úgy állította be, mint aki Hlinka politikai végakarátát hivatott teljesíteni és az ő politikáját folytatja.⁷¹ Jehlička és Dvorčák próbálkozásait a nyugati nagyhatalmak nem vették komolyan. A németek és az olaszok azonban – a magyarok támogatására – tárgyalópartnereknek tekintették őket és nem hivatalos tárgyalásokat folytattak velük. Jehlička még Benito Mussolinihez is bejutott.

A müncheni egyezmény után

1938. szeptember 29–30-án Anglia, Franciaország, Németország és Olaszország képviselőinek részvételével zajlott le a müncheni konferencia. A magyar diplomácia utolsó esélyként megpróbált még egyszer hatni a szlovák vezetőkre, ezért 1938. szeptember 29-én Kánya a pozsonyi magyar konzulon keresztül a szlovák vezetőknek a következő tanácsot adta: „Most már ne autonómiát kérjenek, hanem teljes erővel követeljük az önrendelkezési jog megvalósítását, minek elérésében támogatni fogjuk őket. Ha tanácsunkat nem fogadják meg, jövő alakulását illetőleg magukra vessenek.”⁷² A magyar vezetés bizalmát egyre inkább megintgatta az a tény, hogy a szlovákok a magyarokhoz való közeledés helyett mind nyíltabban a németekhez pártoltak át.

69 MOL KüM K-64. 79. cs. 172/biz. 1938. Jehlička, a Tót Tanács elnökének emlékirata Kánya Kálmánnak.

70 Uo.

71 Jörg K. Hoensch: *Der ungarische Revisionismus und die Zerschlagung der Tschechoslowakei*. Tübingen, 1967. 99.

72 DIMK II. 424. dok.: 681.

A müncheni tárgyalások eredményeként a nyugati hatalmak hozzájárultak ahhoz, hogy a Szudéta-vidék Németországhoz kerüljön. Csehszlovákia nem vállalkozott az ország területének fegyveres védelmére – a nagyhatalmak segítségével –, így kényszerűségből elfogadta a megállapodást. A Szudéta-vidék átadásának mind gazdasági, mind stratégiai szempontból katasztrofális hatása volt. A müncheni egyezmény aláírásával Csehszlovákia sorsa végleg megpecsételődött. Szlovákia területe is kisebb lett néhány településsel, 1938 novemberében ugyanis a Német Birodalomhoz csatolták Pozsony elővárosát, Pozsonyligetfalut és Dévényt (mintegy 43 négyzetkilométernyi területet 15 566 lakossal).⁷³ Ennek következtében Pozsonyban a lakosság körében félelem uralkodott, bizonytalanok voltak a város jövőjével kapcsolatban, féltek, hogy ők is Németországhoz kerülhetnek.⁷⁴ Félelmük alaptalannak bizonyult, de a magyar kormány számára figyelmeztetésül szolgált, hogy a németek a magyarok által lakott területekre is igényt tarthatnak a későbbiekben.

A müncheni egyezményben a lengyel és magyar követelésekről csak a függelékben esett szó. Eszerint az érintett államoknak a csehszlovák kormánnyal kétoldalú tárgyalásokat kellett kezdeményezniük, és amennyiben ezek nem járnak eredménnyel, az ügy újra a nagyhatalmak elé kerül. Egy visszaemlékezés szerint⁷⁵ Csáky István, akkor a magyar külügyminiszter kabinetirodájának vezetője, titokban és inkognitóban még a konferencia előtt Münchenbe utazott. Galeazzo Ciano di Cortellazzo olasz külügyminiszterrel akart találkozni, de nem sikerült bejutnia szálláshelyére. Végül a tanácskozás épületében beszélt vele és azt kérte: Olaszország – Magyarország barátjaként – legalább annyit tegyen meg, hogy szorgalmazza a Csehszlovákiával kapcsolatos magyar területi követelések szerepeltetését a záró kommunikációban.⁷⁶ Ciano közbenjárásának köszönhetően végül teljesült Csáky óhaja. Hitlernek nem állt érdekében nagyon erőltetni a magyarok területi kéréseinek teljesítését, mivel azokért cserébe esetleg neki kellett volna engedelményeket tenni a nyugati hatalmaknak.

A müncheni egyezmény aláírása után belátható közelségbe került az önálló szlovák állam létrehozásának a lehetősége. Az önálló Szlovákia megteremtésének egyik legfőbb támogatója Németország volt. Hitler számára a csehszlovák belpolitikai helyzet destabilizálódása újabb ürügyül szolgálhatott valódi célja, Csehszlovákia teljes szétmorzsolásának megvalósításához.⁷⁷ A szlovák politikai elit szerint az 1918. november 14-én kikiáltott Csehszlovák Köztársaság ugyan megmentette a szlovákokat az elmagyarosítástól és megvédte őket a magyar ir-

73 *Ferdinánd Ďurčanský*: Biela kniha. I. Trenčín, 1991. 55.

74 *Simon Attila*: A várakozás hetei. A szlovákiai magyarok az első bécsi döntés előtt. *Limes* 20(2007) 2. sz. 13.

75 *Újpeéry E.*: i. m. 69–70.

76 Uo.

77 Németország ekkor már előkészítette terveit Csehszlovákia megszerzésére, vazallus államként vagy protektorátusként, ehhez szüksége volt a „szlovák kártyára” 1938–1939-ben. Ld. erről: *Ferdinánd Lukeš*: Podivný mír. Praha, 1968. 145.

redentizmustól, de a szlovákok szinte azonnal új veszéllyel, a cseh központosító törekvésekkel kerültek szembe, ezért a függetlenség irányába mozdultak el.

A magyar kormány 1938. október 1-jén a kétoldalú tárgyalások mielőbbi megkezdését sürgető jegyzékben fordult a csehszlovák félhez.⁷⁸ A lengyelek sem tétlenkedtek és 1938. október 2-án egy külön-megállapodás keretében Csehszlovákiától mintegy 221 négyzetkilométernyi területet szereztek meg.⁷⁹ 1938. október 5-én Eduard Beneš elnök lemondott és emigrációba vonult.

1938. október 4-én Tiso Esterházyval folytatott megbeszélésén megemlítette: a magyar kormány részéről kísérletet tettek arra, hogy a *Szlovák Néppártot* rábeszéljék a közös állam megalakítására.⁸⁰ Tisonak szüksége volt arra, hogy információhoz jusson, ezért közvetítőket küldött a környező államok vezető politikusaihoz. Fel akarta mérni a kínálkozó lehetőségeket országa jövőjét illetően, így személyes megbízottjaként Ján Farkašt a pozsonyi magánhivatalnok szervezet titkárát, néppárti politikust küldte előbb Varsóba, majd onnan Budapestre.⁸¹ Az utazás céljai között az is szerepelt, hogy felmérjék, hogy Szlovákia önállóságának bejelentése milyen fogadtatásra találna az érintett országok kormányainál.⁸²

Farkaš lengyelországi tárgyalásai alatt úgy tapasztalta, hogy a lengyelek Szlovákiával kapcsolatban csak a magyarok érdekeit támogatják.⁸³ 1938. október 4-én a lengyelek segítségével repülővel érkezett Budapestre, ahol Apor Gábor, a magyar külügyminiszter állandó helyettese fogadta és a *Gellért Szállóban* szállásolták el. Farkaš azt kérte Aportól, hogy már másnap fogadja Kánya Kálmán külügyminiszter, mivel neki október 6-án reggelig el kellene küldenie tárgyalási eredményeit Jozef Tisonak. Farkaš azt is kérte, hogy a magyar külügyminiszterrel való tárgyalásai után segítsenek neki Bécsbe eljutni, mivel nincs nála útlevél és vízummal sem rendelkezik, amire azért volt szükség, hogy utazásai titokban maradjanak. Október 4-én este Farkaš együtt vacsorázott Aporral és Pataky Tibor államtitkárral, aki a kisebbségi osztályt is vezette a miniszterelnökségen. A két magyar tisztviselő megpróbálta kipuhatolni Farkaš jövetelének célját, illetve Szlovákia jövőbeni terveit. Farkaš nem árult el nekik semmit, mert csak a magyar külügyminiszterrel akart beszélni. A találkozóra 5-én a délelőtti órákban Kánya és Teleki Pál, valamint Esterházy János és Sztójay Döme berlini magyar

78 A bécsi döntés diplomáciai előzményeiről ld. *Sallai Gergely*: Az első bécsi döntés. Bp. 2002. 55–104.

79 *Ladislav Deák*: Hra o Slovensko. Slovensko v politike Mađarska a Poľska v rokoch 1933–39. Bratislava, 1991. 201., 212.

80 *P. Čarnogurský*: 6 október i. m. 105.

81 Jan Farkaš levele Alexander Machnak. Archiv Ministerstva Vnútra (= AMV), (Prágai Belügyminisztérium Levéltára) Praha. 3. d. H-542/7. A levél egyes részeit közli: *Jan Rychlík*: Češi a Slováci ve 20. století. Bratislava, 1997. 330–332. A dokumentumban leírtak teljes hitelességét ronthatja, hogy Jan Farkaš a levelet 1968-ban, 30 évvel az események után írta Alexander Machnak, a Szlovák Néppárt propagandafőnökének, majd belügyminiszternek. Farkaš leírja, hogy útjáról visszatérve találkozott Tisóval, akinek beszámolt tárgyalásairól.

82 *Eva Immanová*: Maďarsko a Versailleský mírový systém. Ústí nad Labem, 2002. 293.

83 A Jan Farkaš lengyelországi és budapesti útjával kapcsolatos információt megerősíti: *J. K. Hoensch*: Der ungarische Revisionismus i. m. 113.

követ részvételével került sor. Farkaš bemutatta Kányának a megbízólevelét, amit Tisótól kapott. Kánya annyit kérdezett tőle, hogy „mi jót hozott nekünk”. Farkaš erre kifejtette, hogy Csehszlovákia szétesése esetén a szlovákok a kezükbe veszik sorsukat.⁸⁴ A jelenlévők erre nevetni kezdtek, majd megkérdezték, hogy milyen sorsdöntő elhatározásokra gondol. Farkaš erre kifejtette: ha Csehszlovákia szétesne, akkor szeretnének függetlenné válni, és ehhez kérnék a szomszédos országok megértését. Farkaš szavaira Pataky válaszolt, aki a szlovákok és a magyarok ezeréves együttélésére és a Szent István-i állameszme előnyeire hívta fel a figyelmet, valamint Milan Hodža 1918-as tárgyalásaira, amikor a magyar kormány megtette ajánlatát a szlovákoknak. Pataky kifejtette, hogy Nyitrától Komáromig, a Csallóköz, Léva, Kassa és környéke is magyarlakta terület. Ezenfelül Pozsony is sok magyar lakossal rendelkezik, és az egész Felvidéken szétszórva nagyszámú magyar él. Emiatt Pataky szerint a szlovákok számára is előnyösebb lenne, ha visszatérnének a Szent István-i koronához. Ha ez megvalósulna, akkor egy erős dunai állam jöhetne létre, amely a nyugati hatalmak szimpátiájával és támogatásával számolhatna, továbbá a német nyomást is enyhíthetné, amely szerinte nagymértékben fenyegeti ezt a régiót. Pataky elmondta, hogy a magyarok a legszélesebb autonómiát garantálnák a tiszta vagy a többségi szlováklakta felvidéki területeknek. Pozsony különleges státusszal és jogállással rendelkezne, tekintettel a német és a magyar többségre.

Farkaš kifejtette Patakynek, hogy ismeri a Károlyi Mihály kormánya által megalkotott 1918-as autonómia-ajánlatot, de szerinte az azóta eltelt idő alatt a helyzet megváltozott. Farkaš kiemelte, hogy még a felvidéki magyarok életfelfogása is megváltozott, mert Csehszlovákiában megszokták a demokráciát. Szerinte a történelmi Magyarország és a Monarchia felújítása is „déliabál álomképnek” minősül.⁸⁵ Teleki Pál is bekapcsolódott a beszélgetésbe, aki Kassa városával kapcsolatban elismerte, hogy Kassa környéke szlovák többségű, de a város „kuruc városnak” számít, ahol Rákóczi Ferenc fejedelem van eltemetve, ezért presztízsérdek a magyarok számára, hogy ezt a várost visszakapják. Farkaš Teleki megjegyzésére megemlítette, hogy Rákóczi földi maradványait hajlandóak lennének minden pompával Munkácsra vagy akár Sátoraljaújhelyre átvinni.⁸⁶ Farkaš epésen megjegyezte: annak ellenére vállalnák a sír átköltöztetését, hogy történelmileg ismert tény, miszerint Rákóczi katonái nagyrészt szlovákok és ruszinok voltak.

Sztójay megemlítette: ahogyan ő ismeri a német diplomácia Szlovákiával kapcsolatos terveit, azok nem fedik Farkaš és a szlovák vezetők elképzeléseit. Farkaš Sztójaynak adott válaszában elmondta, hogy szerinte a németeknek nem áll elsődlegesen érdekükben Magyarország megerősítése. Ezután majdnem két-

84 Jan Farkaš levele Alexander Machnak. AMV, 3. d. H-542/7. A szöveg pontosan, így szól: „Kegyelmes uram, én nem hoztam semmit, de szívesen szeretném hazavinni a magyar kormány jóindulatú megértését szlovák nemzetem sorsdöntő elhatározásaihoz Csehszlovákia összeomlása esetében.”

85 Uo.

86 Farkaš Sátoraljaújhelyt azért említette, mert tévesen úgy tudta, hogy Rákóczi Ferenc ott született.

órás vita következett a résztvevő felek között. Majd a zárszót Farkaš beszámolója szerint Kánya mondta el, aki kifejtette, hogy a szlovákok számíthatnak a magyar kormány segítségére, de hogy milyen formában és milyen körülmények között, azt előre nem határozta meg. Figyelmeztette viszont Farkašt, hogy a magyarok minden tettének és döntésének az ezeréves Magyarország történelméből kell kiindulnia, és ehhez tartják is magukat.⁸⁷ Kánya burkoltan azt adta tárgyalópartnere tudtára, hogy Szlovákiát vagy egy részét továbbra is visszavárják Magyarországhoz. Farkaš számára ez a zárszó azt jelentette, hogy a magyar vezetés továbbra is úgy tekint Szlovákiára, mint a Szent István-i állam északi részére, és a szlovák önállósulási elképzeléseket nem támogatják. Farkaš beszámolójában azt is megemlítette, hogy Esterházy János egy szót sem szólt a tárgyalások alatt. Farkaš viszont megtudta Esterházytól, hogy az másnap, tehát október 6-án Zsolnára utazik, ezért megkérte, vigyen el egy levelet Jozef Tisonak. Farkaš levelében a következőket írta Tisonak: a lengyelek csak a magyarok miatt kedvelnek minket, továbbá, mert igényük van néhány határ menti szlovák településre. A magyarok a Szent István-i korona oltalma alatt akarnak látni bennünket, ezért „éljen a független Szlovákia”.⁸⁸ Farkaš a levele végén azt írta, hogy tárgyalásairól Tisonak személyesen fog beszámolni, ha Bécsből is visszatért.⁸⁹ Farkaš tárgyalásait puhatolózásnak foghatjuk fel, és célja inkább az volt, hogy a szlovákok a lengyelek és a magyarok tudtára adják a függetlenségi törekvésüket.

1938. október 5–6-án a *Szlovák Néppárt*⁹⁰ szervezésében a szlovák pártok Zsolnán deklarálták Szlovákia autonómiáját, amelyet a prágai kormány is szentesített. Kárpátalján 1938. október 9-én önálló kormány alakult még a cseh–szlovák államkeretben. A szlovák politikusok tevékenysége folytán 1938. október 6-án létrejött az úgynevezett zsolnai egyezmény, amely biztosította Szlovákia autonómiáját. Az egyezmény gyakorlatilag az 1918-ban aláírt pittsburghi egyezmény⁹¹ elismertetéséért folytatott húszéves harc lezárását jelentette a szlovákok számára. Az öttagú szlovák tartományi kormány egyúttal a központi kormány részét is képezte. Az államalakulat nevét is megváltoztatták, így az – kötőjelesen – „Cseh–Szlovák Köztársasággá” alakult át. Csak a külügyek, a honvédelem és a pénzügy maradt közös Prágával.

87 Jan Farkaš levele Alexander Machnak. AMV 3. d. H-542/7.

88 Uo.

89 Farkaš későbbi bécsi tárgyalásairól szlovák vagy német forrásokat eddig nem sikerült találni.

90 Andrej Hlinka 1938. aug. 16-án bekövetkezett halála után Jozef Tiso lett az utóda és a Szlovák Néppárt elnöke.

91 Pittsburghi egyezmény: az amerikai cseh és szlovák szervezetek vezetői 1918. máj. 30-án Pittsburghben közös megállapodást írtak alá Tomáš Garrigue Masarykkal, a Csehszlovák Nemzeti Tanács elnökével. Az ún. Pittsburghi Nyilatkozat aláírói leszögezték, hogy egyetértenek a Csehszlovák Nemzeti Tanács programjával és államjogi koncepciójával a csehek és szlovákok közös államának létrehozásáról. E megállapodás szerint a létrehozandó állam köztársaság lesz, amelynek keretében biztosítják Szlovákia nagyfokú autonómiáját, valamint a hivatalos szlovák nyelvhasználatot. A csehek később nem tartották be az egyezményt, ill. másképp értelmezték, mint a szlovákok.

Ezen időszakban kristályosodott ki a németek politikai állásfoglalása is Szlovákiával kapcsolatosan. Ernst Woermann a német külügyminisztérium politikai osztályának vezetője 1938. október 7-én Szlovákia további sorsának lehetőségeit latolgatta egy Hitler számára készített feljegyzésben.⁹² A feljegyzés szerint a szlovákkérdésben négy elméleti lehetőség lenne: 1. önálló Szlovákia, 2. szlovák autonómia csehszlovák államszövetségben, 3. autonóm Szlovákia Magyarországhoz csatolva, 4. autonóm Szlovákia Lengyelországhoz csatolva. Az első lehetőségnél Woermann kiemelte, hogy az nagyon megfelelné Németországnak, mert gazdaságilag így tőlük függne, de továbbra is gyenge államképződmény maradna. Előnyként említette, hogy a Kelet felé történő előnyomulásnál számukra bázisul szolgálhatna.

A második megoldást is elfogadhatónak tartotta, mert Csehszlovákia német befolyás alatt állna, ennek előnye az lenne a feljegyzés szerint, hogy a későbbiekre vonatkozólag is nyitva hagyná az utat az első megoldás felé. A harmadik megoldás Magyarországnak lenne fontos, ami nem érdeke Németországnak, és a szlovákok is elutasítanák azt. Szlovákia Lengyelországhoz való csatlakozását komolytalan elképzelésnek tartotta.⁹³

Hitler München után a magyar–csehszlovák kérdés rendezése ügyében megváltoztatta elképzeléseit. Elhatározta, hogy támogatja a zsolnai határozatot, s nem tart igényt Pozsonyra.⁹⁴ Hitler rádöbbsent ekkorra, hogy jobban szolgálja érdekeit, ha Szlovákia önállóvá válik, de a későbbiekben német befolyás alatt áll majd.

Tiso egyre határozottabb politikát folytatott, Szlovákia függetlensége elérése érdekében szövetségeseket keresett. A szlovák vezetők ezután már Hitlerrel is folytattak tárgyalásokat, aki látszólag kedvezőbb ajánlatot tett nekik, mint a magyarok vagy a csehek. Tiso az október 6-án megalakult szlovák autonóm kormány elnökeként – a *Szlovák Néppárt* radikális és németbarát szárnyát képviselő Šaňo Mach közvetítésével – már október 7-én felvette a kapcsolatokat Franz Karmasinnal, a szlovákiai *Német Párt* vezetőjével. Tiso úgy vélte, hogy a németek támogatásával hathatósan szállhat szembe a magyar revíziós törekvésekkel, ezért – a Német Birodalommal való kapcsolatok kiépítéséért cserébe – autonómiát ígért a szlovákiai németeknek. Felajánlotta azt is, hogy szabadon kinyilváníthatják csatlakozási szándékukat a nemzetiszocializmushoz.

1938. október elejétől a felvidéki magyarok feszült figyelemmel várták a fejleményeket.⁹⁵ A magyar vezetés számára nyilvánvalóvá vált, hogy a müncheni döntés után a versailles-i békerendszer összeomlott. Egyértelművé vált, hogy Csehszlovákia nem számíthat a nagyhatalmak védelmére. 1938. október 3-án a

92 ADAP, D. IV. Die Nachwirkungen von München. Oktober 1938–März 1939. Baden-Baden, 1951. 45. dok.: 45–47.

93 Uo.

94 ADAP, D. IV. 46. dok.: 47–48.

95 A felvidéki eseményekről ld. *Simon A.*: A várakozás hetei i. m. 5–20.

magyar kormány öt pontból álló jegyzéket küldött Prágába a barátságos tárgyalási légkör kialakításának feltételeiről. A magyar kormány követelései a cseh–szlovák kormánnyal szemben a következők voltak: „1. A magyar nemzetiségű politikai foglyokat haladéktalanul bocsássa szabadon. 2. A magyar nemzetiségű katonákat haladéktalanul szereltesse le s bocsássa haza. 3. Az élet- és vagyonvédelem biztosítására helyi rendfenntartó osztagokat állítson fel vegyes vezetés alatt.”⁹⁶ Továbbá – a területek átadásának szimbolikus jelegyánánt – két-három határ menti város azonnali Magyarországhoz csatolását követelte, valamint azt, hogy kezdjenek kétoldalú tárgyalásokat Komáromban. A tanácskozás megindítását cseh–szlovák részről erősen hátráltatta a Németországnak átadandó és a Lengyelország által birtokba vett területek kiürítése miatt kialakult káosz. Az autonómiát nyert Szlovákia követelésének engedve a prágai kormány úgy döntött, hogy a Magyarországgal folytatandó tárgyalások lebonyolítását az újonnan megalakult szlovák kormányra bízta.

1938. október 9-én Révkomáromban⁹⁷ megindultak a cseh–szlovák–magyar tárgyalások. A magyar küldöttség a *Zsófia* hajóval érkezett, és azon is szállt meg, míg a cseh–szlovák delegáció a város egyik szállodájában lakott. A magyar delegációt Kánya Kálmán és Teleki Pál, a cseh–szlovákot pedig Jozef Tiso, az autonóm szlovák kormány miniszterelnöke vezette.

Tisóra a magyar kormány először a Vatikán révén kívánt befolyást gyakorolni. Barcza György vatikáni magyar követ ugyanis felvetette kormányának, hogy az alábbi érveket terjesszék a Vatikán képviselője elé, aki majd ezzel nyomást gyakorolhat Tisóra. Okfejtése így hangzott: „Az új Csehszlovákia a jelek szerint erős német befolyás alá fog kerülni. Ezért a Vatikán érdekében állna, ha minél nagyobb rész jutna át Magyarországhoz, azaz magyar egyházmegyékhöz, ahol az egyház helyzete kitűnő és érdekei megvédetnek, míg az új Csehszlovákiában német és ateista irányzatok mellett ennek ellenkezője várható.”⁹⁸ A Vatikán meghallgatta ugyan a magyar álláspontot, de a kérdésben semleges maradt.

A révkomáromi tárgyalásokon Magyarország a magyar többségű területeket kérte vissza 14 153 négyzetkilométernyi területsávval és 1 091 000 fővel, melyből 78%, 849 000 volt magyar nemzetiségű. Követeléseinek alátámasztására bemutatta a Szlovákia nemzetiségi viszonyait megjelenítő statisztikákat és térképeket az 1880-as első nemzetiségi számbavételtől az 1930. évi népszámlálásig. Tiso és politikustársai először autonómiát ajánlottak, amelyet a magyarok azonnal visszautasítottak. A szlovákok viszont nem fogadták el hitelesnek az 1910. évi népszámlálási adatokat. Tiso arra hivatkozott, személyes tapasztalatból tudja, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia idején nagy számban voltak olyan szlovákok, akik ideiglenesen elszakadva saját nemzetiségüktől magyarnak vallották magukat, következésképpen az 1910. évi népszámlálás adatai nem adhatnak reális képet a nemzetiségi viszonyokról. Emellett a szlovákok ellenérvelésükben

96 DIMK II. 449. dok.: 707.

97 A komáromi tárgyalások előzményeiről ld. *Sallai G.*: i. m. 57–81.

98 DIMK II. 482. dok.: 735.

gazdasági és stratégiai szempontokat vetettek fel. Többek között utaltak arra, hogy „Nyitra vidékén épül az ipar, és ennek kiútra van szüksége a Dunához”.⁹⁹ Tiso véleménye szerint a szlovák–magyar kérdést egy nagyszabású közép-európai újjárendezés szempontjából kell vizsgálni, és olyan rendezési alternatívát kell keresni, amely tökéletesen biztosítja az érintett népek gazdasági és kulturális együttélését. A nemzetiségi kérdéstről kifejtette: „A szlovákok maguk tudják a legjobban, mit tesz az, ha egy nép nemzetiségi szempontból nem élheti ki magát. Ezért a szlovák kormány nem fog abba a hibába esni, hogy a magyar lelkeket el akarja nemzetietleníteni. Legyen a magyar delegáció meggyőződve, hogy a cseh-szlovák delegációban senki sincs, aki egy új Trianont akarna csinálni. Ha ebből a magasabb szempontból tekintjük a kérdést, úgy kétségtelen, hogy egy olyan rendezés, amelyik az egyik fél szempontjából nincs tekintettel a gazdasági életérdekekre, nem lehet tartós. Ezt a közelmúlt eseményei kellően megmutatták.”¹⁰⁰ A hangzatos és ígéretes szavak ellenére a szlovák fél stratégiájának vezérelve az volt, hogy minél kevesebbet adjanak vissza a vitatott területekből, továbbá időhúzásra játszottak és a németek segítségével bíztak és reménykedtek.¹⁰¹

1938. október 11-én délután a magyar küldöttség néhány szakértője meghívta a szlovák delegáció tagjait a komáromi *Centrál Szálló* sörözőjébe. Itt a magyar szakértők elmondták, hogy az esetleges közös védekezés érdekében megegyezésre lenne szükség, mivel Németország nagyon előrenyomult. A magyar katonai szakértők azt bizonygatták, hogy sok előnye származna Szlovákiának abból, ha Magyarországhoz csatlakozna. A tárgyalások sikertelensége esetére pedig mintegy megfenyegették a szlovákokat, hogy a magyar hadsereg elfoglalhatja országukat. A magyar delegáció ezzel azt sugallta, hogy Németország támogatásáról biztosította a magyar kormányt.¹⁰²

1938. október 11-én Ďurčanský, az autonóm szlovák kormány miniszterelnök-helyettese, a cseh–szlovák delegáció tagja elhagyta a tárgyalásokat és Németországba repült, ahol Hitlerrel és Hermann Göringgel tanácskozott a magyar–cseh–szlovák határ kérdéséről. Innen október 13-án tért vissza.¹⁰³ Ďurčanský Berlinben kijelentette, hogy a szlovákok sohasem akartak uniót Magyarországgal, és teljes függetlenségre, valamint Pozsonynak, mint fővárosnak a megtartására törekednek. Szándékuk szerint a jövőben szoros politikai, katonai és gazdasági kapcsolatokat kívánnak kiépíteni Németországgal. Ďurčanský felhívta Göring figyelmét egy esetleges népszavazás veszélyeire, mert szerinte a zsidók a magyarokhoz való csatlakozás mellett voksolnának. Göring a tárgyalás után úgy látta, hogy erősebben kell támogatni a szlovák függetlenségi mozgalmat, mivel így a Szlovákia nélküli cseh állam nagyobb mértékben lenne kiszolgáltatva Németországnak.

99 Feljegyzések a csehszlovák–magyar tárgyalások komáromi üléséről. 1938. okt. 10. AMZV, Praha, VI./4. 61. d. 1938.

100 DIMK II. 488. dok.: 749.

101 *Ablonczy Balázs*: Teleki Pál. Bp. 2005. 377.

102 *Sallai G.*: i. m. 92.

103 1938. okt. 12-én Ďurčanský, Alexander Machhal közösen Hermann Göringgel tanácskozott. ADAP, D. IV. 68. dok.: 76.

Szlovákiát a keleti területek elleni támadások kiindulópontjaként és a légi bázisok kiépítése szempontjából is fontos területként határozta meg.¹⁰⁴ A magyar diplomácia értesülése szerint Ďurčanský útját a német vezetőkhez Franz Karmasin egyengette a bécsi náccikkal együtt.¹⁰⁵

Közben persze október 12-én is folytatódtak a magyar–szlovák tárgyalások.¹⁰⁶ Ekkor Tiso felajánlotta a Csallóközt azzal a feltétellel, hogy Komáromban cseh–szlovák szabad kikötőt létesítenek. Ez az ajánlat körülbelül 1800 négyzetkilométer nagyságú területet érintett volna 121 ezer lakossal, amelyből 117 ezer magyar nemzetiségű volt. A magyar delegáció ezt nem fogadta el, mivel ez a magyarlakta területek alig 11 százalékát tette volna ki. Tiso, látva a magyar fél elutasítását, kifejtette, hogy a Kis-Duna szilárd határvonal, és emellett lakosságcsere-t ajánlott: „nem volna-e lehetséges a jelenleg Magyarországon élő szlovákok és a Csallóköztől északra élő magyarság között kölcsönös áttelepítést csinálni?”¹⁰⁷ Teleki Pál elutasította a lakosságcsere-t, mivel azt szerinte nem lehetett volna az érdekeltek megkérdezése nélkül keresztülvinni és hosszú időt vett volna igénybe. Tiso erre kijelentette, hogy a szlovák nép semmilyen körülmények között sem tudna belenyugodni abba, hogy 400 ezer testvérét Magyarországnak engedjék át. A szlovák delegáció egyik tagja ehhez még azt is hozzáfűzte: „a szlovákok inkább a háborút választanák, mint hogy 400 ezer szlovákot Magyarországnak átengedjenek”.¹⁰⁸ Végül a szlovákok 1938. október 13-án 5405 négyzetkilométernyi területet ajánlottak fel, 349 ezer lakossal, amelyből 342 ezer magyar nemzetiségű volt. Teleki a cseh–szlovák ajánlatot „lemérsékelt” Trianonként jellemezte, amely stratégiai és közlekedési szempontokon alapul, és amely 90%-ban többségben lévő magyarlakta területeket hagyott volna Szlovákia birtokában. Ráadásul az ajánlatból több magyar népességű város is kimaradt. „Azért, hogy ne kelljen esetleg egyes területeken új vasútvonalakat építeni – jelentette ki Teleki –, nem lehet zárt etnikai egységeket megbontani. Nem lehet városokat önkényesen visszatartani és a városok vásárterületének biztosítása címén nagy magyar tömböket szlovák területeken meghagyni.”¹⁰⁹ Teleki úgy vélte továbbá, hogy a cseh–szlovák javaslatot¹¹⁰ a húsz évvel korábbi szempontok alapján állították össze, ezért azt teljes egészében elfogadhatatlannak tartotta. Ugyanakkor Teleki egyértelműnek vélte a magyar területi követeléseket, ame-

104 Uo.

105 *Valerián Bystrický*: Nacistické Nemecko a vznik Slovenského štátu. *Vojenská História* 5(2001) 2. sz. 51.

106 Egy anekdota szerint az egyik tárgyalási napon Kánya egy letakart papírlapot mutatott fel Tisonak, amelyen csak egy aláírás látszott: Tiso József. Tiso Kánya kérdésére elismerte, hogy az aláírás az övé. Kánya ezek után megmutatta az egész lapot, az 1910-es népszámlálás ívét, mely szerint Tiso akkor magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Erről eddig forrást nem találtunk. *Niederhauser Emil*: Nemzet és kisebbség. Bp. 2001. 322–323.

107 DIMK II. 491. dok.: 762.

108 A megjegyzést Jozef Zvrškovec, a szlovák delegáció tagja tette, ld. i. m. 491. dok.: 763.

109 I. m. 492. dok.: 766.

110 A cseh–szlovák delegáció ellenjavaslatát ld. i. m. 492/b. dok.: 770.

lyek tisztán etnikai elveken alapultak, s nem voltak tekintettel a szlovák fél közlekedési és stratégiai szempontjaira.

Đurčanský szerint a szlovák javaslat alapelve az egyenlőség, vagyis hogy pontosan annyi magyar maradjon Szlovákiában, mint amennyi szlovák Magyarországon. Ez az egyetlen elv – jelentette ki Đurčanský –, amelynek alapján el lehet járni, mivel a lakosság vegyes összetétele miatt ezeken a területeken szerinte lehetetlen etnikai határt kijelölni.¹¹¹ Teleki válaszában figyelmeztette Đurčanskýt: „itt most arról van szó, hogy egy igazságos határmegvonás útján megalapozzuk a két nemzet barátságát, nem pedig arról, hogy kölcsönösen túszokat tartsunk egymás birtokában”.¹¹² Teleki leszögezte azt is, hogy a magyar álláspont szerint a határvonal legalább 50–60%-át egyszerűen és problémák nélkül ki lehet jelölni, mivel azok homogén összetételű nemzetiségű területek. Az említett szakaszokon az etnikai határok az 1880., 1910. és 1930. évi népszámlálások adatai szerint is azonosak voltak. Azt a tényt, hogy a másik fél még ezekre az egyértelmű határszakaszokra vonatkozóan sem fogadta el a magyar javaslatot, Teleki a cseh–szlovák delegáció rosszindulatának tekintette. Đurčanský erre megismételte, hogy kénytelenek az egyenlő elbánás elvéhez ragaszkodni, ezért választották ezt a megoldást. A két fél álláspontja között tehát áthidalhatatlan szakadék tátongott. Kánya Kálmán, bár nem hitt a tárgyalások sikerében, megszakítani sem akarta azokat, mert kíváncsi volt, meddig mehetnek el a szlovákok. Úgy látta: „az új határookra nekünk ma reggel átnyújtott ellenjavaslat annyira eltér a mi felfogásunktól, hogy az újjárendezés alapelveit illetőleg oly úr tátong a két delegáció által képviselt álláspont között, hogy annak áthidalását meggyőződésünk szerint ezektől a tárgyalásoktól nem remélhetjük”.¹¹³ Végül a magyar delegáció Imrédy Béla miniszterelnök sürgetésére megszakította a tárgyalásokat. Október 13-án, zárszavában Kánya kifejtette: azért kell felhagyni a tárgyalásokkal, mert a viták – közeledés nélkül – túlságosan elhúzódtak. Mint mondta, saját követeléseiket tudták volna kissé módosítani, de arra nem voltak felkészülve, hogy a másik fél ennyire nem veszi figyelembe az etnikai elvet, és ilyen keveset ajánl. Kánya ezután Tiso felé kissé meghajolt, s anélkül, hogy a szlovák delegáció többi tagjától elbúcsúzott volna, kisetett a teremből. A magyar delegáció tagjai követték példáját.

A cseh–szlovák delegációt nem lepte meg túlzottan a magyar bejelentés. Megkönnyebbüléssel vették azt tudomásul, bízva a németek segítségével. A szlovákok optimizmusát Đurčanský németországi tapasztalatai táplálták.¹¹⁴ A

111 Đurčanský javaslata egyáltalán nem az egyenlőség elvén nyugodott, mivel a magyar és a szlovák delegáció is más-más kisebbségi összeírási számadatokat fogadott el.

112 DIMK II. 492. dok.: 767.

113 I. m. 493. dok.: 771.

114 Ernst Weizsäcker német külügyi államtitkár okt. 10-ei, az európai német követségekhez intézett körlevele már a következő főbb irányelveket tartalmazta: „1. Barátságos viszonyt várnak Prágával. 2. Támogatják a magyar igényt a szomszédos magyar területekre, a kérdés részleteit Magyarország és Csehszlovákia oldja meg. 3. A szlovákkérdésben a zsolnai határozatokat, tehát a szlovák autonómiát támogatják. 4. Kárpátalja-kérdésben tartózkodó az

szlovák fél a komáromi tárgyalásokon abban reménykedett, hogy képes olyan kompromisszumot elérni, amely nem sérti Szlovákia területi egységét, és ezzel egyúttal nemzetközi téren is megmutatja a szlovák államalkotó mozgalom erejét. A tárgyalások azonban nem váltották valóra a várakozásokat. A három cseh–szlovák ajánlat arról tanúskodott, hogy Tiso és politikustársai nem vették figyelembe a valós aktuálpolitikai helyzetet.

A komáromi tárgyalások eredménytelenségének három fő oka volt. Először is, eltérőek voltak a statisztikai adatok, amelyeket a delegációk hivatalosan elismertek. A magyar fél az 1910-es kimutatásokat használta, míg a cseh–szlovák delegáció az 1930-as számadatokat. Másodsor, a cseh–szlovákok stratégiai és gazdasági érveket vonultattak fel, míg a magyarok etnikaiakat. Harmadszor pedig, mindkét fél maradéktalanul bízott a németek segítségében, így egyik sem mutatott kellő kompromisszumkészséget.

Ugyanakkor Kánya és az egész magyar delegáció ellenezte a katonai megoldás lehetőségét. Így a komáromi tárgyalások megszakadása lehetőséget adott Imrédy Béla kormányának arra, hogy a döntést visszautalja a négyhatalmi konferencia hatáskörébe.¹¹⁵

Mind a szlovákok, mind a magyarok puhatolózni kezdtek a jövőt illetően. Így 1938. október 14-én Darányi Kálmán korábbi magyar miniszterelnök folytatott tárgyalásokat Hitlerrel.¹¹⁶ Darányi megemlítette Hitlernek, hogy a komáromi tárgyalások megszakadtak, mivel a csehek és szlovákok a magyarok által lakott területeknek csak egy töredékéről lennének hajlandók lemondani. Térképeket vett elő és arról panaszkodott, hogy a szlovákok majdnem mindegyik magyar várost és vasútvonalat meg akarják tartani. Hitler megkérdezte, akarnak-e harcolni a magyarok. Darányi erre azt felelte, hogy Magyarország nem tűrheti a szlovákok magatartását. Hitler borúlátóan nyilatkozott egy katonai akcióval kapcsolatosan, mivel Magyarország teljesen egyedül maradna, és

álláspont, közös lengyel–magyar határt nem támogatnak, de nem adnak ki magyarelles jelszavakat. 5. Pozsony hovatartozását önrendelkezési joggal döntsék el, ami valószínűleg Szlovákia számára lenne kedvező.” ADAP, D. IV. 50. dok.: 50.

115 Kánya a kormányülésen úgy vélte: „Nekünk a négyhatalmi bázist elhagyni nem lehet.” Ezt erősítette az az érv is, hogy Kárpátalja hovatartozásának német és magyar részről eltérő megítélése miatt Magyarország nem kapna kellő támogatást. Ld. MOL K 27 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, az 1938. okt. 13-i ülés jegyzőkönyve, 10. f. Véleményünk szerint Kánya nem kudarcként könyvelte el a komáromi tárgyalásokat, hiszen ezzel a magyar külpolitika csak közeledett két évtizedes törekvésének beteljesüléséhez, miszerint a trianoni szerződés felülvizsgálata széles nemzetközi egyetértéssel menjen végbe. Ezt bizonyítja, hogy Kánya többször is a tárgyalások megszakításával fenyegetőzött attól tartva, hogy a szlovákok időközben megszerzik Hitler támogatását, majd ő szorgalmazta legerősebben a négyhatalmi konferencia összehívását. Ld. DIMK II. 491., 493. dok.: 760., 771.

116 Imrédy miniszterelnök kérte a budapesti német követet, hogy Hitler fogadja Darányit. A volt magyar miniszterelnök látogatásának célja az volt, hogy a Németország és Magyarország között felmerült nézeteltéréseket megszüntesse és mindkét fél szándékát tisztázza. Documents on British Foreign Policy 1919–1939. III/IV. 1919. Ed. E. L. Woodward–Rohan Butler–Margaret Lambert. London, 1953. 57. dok.: 66.

egy nagyhatalmi konferencia eredménye szintén kétséges. Korábban, mint mondta, őt úgy informálták a magyar politikusok, hogy a szlovákok és a ruszinok is egyesülni akartak Magyarországgal, most azonban úgy látja, hogy a helyzet megváltozott. Hitler szerint a döntő tényező nem az, hogy kinek van igaza, hanem, hogy kinek van hatalma. Ezzel összefüggésben mindazonáltal támogatásáról biztosította Magyarországot egy leendő konferencián, ahol területi kérdéseket vitatnának meg. Rámutatott Szlovákia térképére, és azt kérdezte, lát-e arra esélyt Darányi, hogy Magyarország Szlovákia egyik részét megszállja, míg a másikat népszavazás útján szerezzze meg. Darányi erre azt válaszolta: „meg kell kérdeznie kormányát, de úgy gondolja, hogy ami magyar, azt föltétlenül meg kell szállni”.¹¹⁷ Hitler azonban óvta a népszavazástól a magyar vezetést, mert annak eredménye szerinte kétséges volna. Végül Hitler utasította a birodalmi külügyminisztert, Joachim von Ribbentropot, beszéljen a csehekkel, hogy megtudja, milyen maximális igények várhatók a cseh–szlovákoktól, és ezzel kapcsolatban milyen minimális területi követeléssel állnak elő a magyarok.

1938. október 23-án Darányi levelet intézett Ribbentrophoz, amelyben Pozsony, Nyitra, Kassa, Munkács és Ungvár sorsáról egyeztetett. Darányi ragaszkodott Kassa és a két kárpátaljai város magyar fennhatóság alá kerüléséhez, Nyitra, Jolsva, Szomolnok és környéke esetében pedig továbbra is a népszavazást tartotta volna a legjobb megoldásnak.¹¹⁸ Ribbentrop Ungvár és Munkács elcsatolása ügyében a cseh–szlovák pozíciót támogatta, Kassát illetően viszont elismerte a magyar igény jogosságát.¹¹⁹

Ribbentrop közben, október 19-én fogadta Tisót és Ďurčanskýt,¹²⁰ akik egyhangúan a magyar követelések ellen nyilatkoztak, kijelentvén, hogy az 1910-es népszámlálási adatok hamisak.¹²¹ Együttal hangsúlyozták Kassa, mint közlekedési csomópont kiemelkedő szerepét is. A népszavazást elvetették, mivel Tiso azt állította, hogy a magyarok összefognának a kommunistákkal és a zsidókkal. Ribbentrop rokonszenvéről biztosította a szlovákokat, de egyúttal a megértés szükségességét is hangsúlyozta a magyarok jogos követeléseiről. Ígéretet tett arra, hogy Kassát, Munkácsot, Pozsonyt és Ungvárt megmenti a szlovákok számára.¹²² Október 20-án a cseh–szlovák kormány német közvetítéssel eljuttatta végleges területi ajánlatát a magyar kormányhoz, melyben 11 300 négyzetkilométernyi területről volt hajlandó lemondani. Az ajánlatban azonban nem szerepeltek a felvidéki magyar városok, ezért az indítványt a magyar kormány nem fogadta el.¹²³ A bécsi döntőbírói ítélet így a még vitatott területek, és főleg a határ menti városok miatt vált szükségessé. Ekkor már csupán néhány száz négy-

117 Wilhelmstrasse 149. dok.: 304.

118 I. m. 152. dok.: 309–311.

119 I. m. 153. dok.: 311.

120 *Ladisláv Deák*: Viedenská Arbitráž. I. Martin, 2002. 99. dok.: 159. Ld. még: ADAP, D. IV. 66. dok.: 75.

121 I. m. 72. dok.: 81.

122 Slovenský Národný Archív, Národný súd, 43. d. 6/46-II/I-2.

123 DIMK II. 563. dok.: 829.

zetkilométernyi terület volt a két delegáció javaslata közötti különbség.¹²⁴ Ha a magyarok elfogadták volna ezt a kisebb területet, akkor létrejöhetett volna a kétoldalú megegyezés. Így végül 1938. november 2-án a bécsi Belvedere-palotában a német–olasz vegyes bizottság kijelölte az új magyar–cseh–szlovák határt. Magyarország a bécsi döntés értelmében 11 830 négyzetkilométernyi területságot kapott vissza több mint egymillió lakossal. A magyar diplomácia irányítói annyit értek, hogy három hónap helyett öt hét alatt elérték a vitatott terület visszaadását. A döntés kétségtelenül a nemzetiségi elvet vette alapul. A magyar kormány ugyanakkor további területek visszaszerzését remélte. Erről tanúskodik a magyar vezérkar főnökének a visszacsatolt térségek megszállásában részt vevő csapatoknak adott parancsa: „A m. kir. honvédség csapatai megálltak a bécsi döntőbírák által kijelölt vonalakon, de bízunk kell abban, hogy az a nemes lelkesedés és tetterkésztség, amely az elmúlt hetekben a honvédség minden egyes tagját eltöltötte, még alkalmat fog találni nagy cselekedetek végrehajtására.”¹²⁵

A kisebbségi és az anyaországi magyarság nagy eredménynek érezte a bécsi döntést, és eszükbe sem jutott, hogy ezt majd még számon kérhetik rajtuk.¹²⁶ Egyedül Esterházy János érezte előre, hogy az első bécsi döntésnek még negatív következményei lehetnek. Elégedetlen volt mind a komáromi tárgyalások kudarcával, mind a bécsi döntéssel. A magyar kormány szemére vetette, hogy a szlovákokkal szemben Komáromban meglehetősen türelmetlen magatartást tanúsított. A bécsi döntést szerinte el lehetett volna kerülni, ha kellő türelemmel és tapintattal közelítettek volna a kérdéshez. A magyar kormánynak azt javasolta, hogy önként mondjon le mintegy 1000 négyzetkilométernyi területről, melynek révén a magyarok visszaszerezhetnék a szlovákok jóindulatát, és a két nép is közeledhetne egymáshoz. Esterházy a Surány és Tótmegyer közötti területet javasolta, amely amúgy is szlovák többségű volt. A magyar kormány azonban elzárkózott, egy visszaemlékezés szerint a következőképp indokolva ezt: „Magyarországot Trianon oly nagy területektől fosztotta meg, hogy most aztán egyetlen centiméterről sem mondhatunk le abból, amit a bécsi döntés visszaadott.”¹²⁷

Tiso a határozatról a következőket mondta: „Mindent elvesztettünk. Népünk, bár nem saját hibájából, de áldozattá vált. Tudtunk nélkül, tehát ellenünk döntöttek. A német–olasz döntőbírótság nem az etnikai helyzet alapján döntött. [...] Nincs mit tenni, csak fejet hajtani, és dolgozni. De senki sem tilthatja meg nekünk [szlovákoknak], hogy az egész világ előtt kijelentsük, a szlovák nemzet tragikus sérelmet szenvedett el.”¹²⁸ Tiso ekkor erősen fontolgatta lemondását.

Magyarország az olasz fellépésnek köszönhette, hogy visszakapta Kassát, Munkácsot és Ungvárt. Ribbentrop ugyanakkor a végsőkéig kitartott Pozsony és

124 Szarka László: *Duna-táji dilemmák*. Bp. 1998. 195.

125 Tilkovszky Loránt: *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon 1938–1941*. Bp. 1967. 33.

126 A szlovák történészek majdnem egyhangúlag elítélik a bécsi döntést, és annak 1945-ös hatálytalánítását magától értetődő igazságszolgáltatásként üdvözik. *Lubomír Lipták*: Slovensko v 20. storočí. Bratislava, 1998. 263–265.

127 Esterházy L.: i. m. 95.

128 L. Deák: *Viedenská Arbitráž* i. m. 34–35.

Nyitra szlovák fennhatósága mellett, ami arról tesz tanúbizonyságot, hogy a szlovák állam létesítésének gondolata már ekkor szerepelt a német diplomácia célkitűzései között.¹²⁹

Már a döntés másnapján felhangzottak az elégedetlen vélemények magyar és szlovák részről is. Budapesten azt kifogásolták, hogy Kárpátaljának csak egy része került át Magyarországhoz, a szlovák politikusok viszont túlzottnak tartották a magyar revízió mértékét. Így a volt Csehszlovákia újabb darabjainak megszerzéséért tovább folyhatott a vetélkedés a felek között.

A magyar politikai vezetés, mint láthattuk, mindent megpróbált, hogy megszerezze az egész Felvidéket – ez lett volna a maximális revíziós elképzelés. A minimális az volt, hogy a magyarok területet visszaszerezze, ami az első bécsi döntés során valóra is vált. Az első bécsi döntés részben orvosolta a trianoni békeszerződés igazságtalanságait, a következménye viszont az lett, hogy a magyar és a szlovák vezetés még inkább szembekerült egymással, másrésztől ezen kormányok játékszereivé váltak Németországnak, amely ezt ügyesen kihasználta. 1939 második felétől kockáztathatjuk meg a hipotézist, hogy a magyar vezetés letett a Felvidék újabb területeinek megszerzéséről és a visszakapottak megóvására törekedett.

ISTVÁN JANEK

HUNGARIAN EFFORTS FOR GETTING UPPER HUNGARY IN 1938

In my study, I tried to give an objective illustration of the diplomatic activity the Hungarian government carried on in order to get Upper Hungary from the beginning of 1938 to the first Viennese arbitration. My aim was not to do justice; instead, I intended to give a more tinged picture of the time by the revelation of events through Czech and Slovak sources.

After the loss of Transylvania Hungarian politicians deplored the loss of Upper Hungary most of all, because the region had a significant economic role in the life of the historical Hungary. Between the two world wars the idea of acquiring Upper Hungary became the objective number one regarding Hungarian revision, engaging the attention of both the political and military circles. In 1938 it seemed to be possible that their aim might be realized. Hungarian leadership made every effort all along to cross the rapprochement of the Czech and Slovak nations. From their point of view, the Slovak population constituted of people living in the areas occupied by the Czechs, and they fight for their liberation together with the other minorities of that place, thus the Hungarians were seeking for connections with the Slovaks.

At the beginning of 1938 the Hungarian leadership realized that if they wanted to receive back the territories inhabited by the Hungarians, they would need to have allies, and for this the Germans and the Polish proved to be the easiest to be won over. The Polish nursed good relations with Slovak politicians, and getting to know of it, the Hungarians wanted to put pressure on the Slovaks also by their aid, in order to make the Slovaks to join the Hungarians, in return of autonomy. Poland helped with

129 *Ormos M.*: Magyarország i. m. 196.

pleasure as they considered it to be the way toward a common Polish–Hungarian border, providing defence against further ambitions of Germany. At the beginning of 1938 Jozef Tiso and other Slovak politicians were in quest of allies, in order to secure the future of their country in case of the decline of Czechoslovakia. In relation to Slovakia's future, the forms of autonomy, federation and union came up as alternatives. Tiso and his political mates wanted to achieve that the Polish, German and perhaps the Hungarian leadership support the recognition of the Slovaks as political nation, possibly their autonomy or directly their independence. Naturally, these efforts kept changing according to the actual political forces. Slovak politicians held secret negotiations also with the Hungarians, which is proved by the talks between Jozef Tiso and Ján Farkaš, Tiso's personal representative. From the Slovak party, the negotiations with the Hungarians could be regarded simply as tactics, but they rejected it indeed, thus these talks ended without success.

The first Viennese arbitration redressed only partly the injustices of the peace treaty, but it resulted that the Hungarian and Slovak leaderships conflicted with each other even more; on the other hand these governments became puppets of Germany which could expertly make use of it in the years of war.